МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ/НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МИТНОЇ СПРАВИ

КАФЕДРА МИТНОЇ СПРАВИ ТА ТОВАРОЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Удосконалення системи управління ризиками при переміщені через митний кордон товарів рослинного походження»

Здобувача вищої освіти 2 рівня, ІІ курсу, ММ-22-1 групи
спеціальності 073 «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент митної справи»

_____ Ходаківська Анна Сергіївна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Гарант освітньо-професійної програми _____ Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи
протокол від «14» 11 2024 № 7

Завідувач Кафедри _____ Грубінчак А.В.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь 2024

Реєстрація № 13 31.01.2024
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту відмінно 06.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Л.В. Дейнеко
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) О.Г. Требельчек
(ініціали, прізвище)
(підпис) О.В Мелешко
(ініціали, прізвище)
(підпис) Г.В. Микитенко
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.:, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10			
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5			
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25			
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

Дейнеко
Требельник
Мельник
Никитенко
Хорунженко

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	відмінно	06.02.2024	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет/навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства
Спеціальність «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент митної справи»

Затверджую
Завідувач кафедри митної
справи та товарознавства
_____О.П.Гребельник
_____
«10» 02 2023

Завдання на кваліфікаційну роботу (проєкт)
здобувачу вищої освіти

_____Ходаківська Анна Сергіївна_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту)

_____ «Удосконалення системи управління ризиками при переміщенні через митний кордон товарів рослинного походження» _____

Затверджена наказом ректора від «31» грудня 2022 р. № 139

2. Строк здачі закінченої роботи_____23.11.2023 р._____
3. Мета роботи: _____на основі теоретичного та аналітичного дослідження виявити ризики, які виникають при переміщенні через митний кордон товарів рослинного походження, а також розробити пропозиції щодо напрямів удосконалення системи управління митними ризиками на прикладі Сумської митниці_____

_____

Об'єктом дослідження є ____ митні ризики в процесі митного контролю товарів рослинного походження_____

Предметом дослідження є ____ особливості управління митними ризиками в процесі митного контролю товарів рослинного походження

Орієнтовна база дослідження _____

4. Вихідні дані до роботи ____Митний Кодекс України, посібники, статті, закони, в яких розглядаються митні ризики та порядок їх управління, дані статистичної та фінансової звітності Державної митної служби , дані всесвітньої мережі Internet, а також власні аналітичні розрахунки_____
5. Перелік графічного матеріалу ____включає таблиці, діаграми, схеми та додатки___
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

У Розділі 1 _____Дослідити теоретичні підходи до основних наукових положень і теоретичних основ системи управління митними ризиками; розглянути основні

особливості управління ризиками в митній сфері, а також дослідити методич
класифікації митних ризиків _____
У Розділі 2 ____Проаналізувати ринок зернових культур в Україні та світі; д
зовнішньоекономічну діяльності Сумської митниці та дати оцінку груп ри
виникають в процесі митного контролю зернових культур в цій державній стр
У Розділі 3 _____ Визначити основні напрями вдосконалення системи уп
митними ризиками в Сумській митниці а також запропонувати міжнародні пі
рекомендації щодо управління митними ризиками _____

7. Календарний план виконання роботи

№	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк викона робот	
		За планом	
1	2	3	
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	25.09.2022	2
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	02.11.2022	0
3	Видача завдання науковим керівником	04.02.2023	0
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	06.05.2023	0
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	02.09.2023	0
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	03.10.2023	0
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	23.11.2023	2
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.12.2023	0
9	Попередній захист роботи	21.12.2023	2
10	Отримання відгуку керівника роботи	15.01.2024	1
11	Отримання зовнішньої рецензії	26.01.2024	2
12	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	27.01.2024	
13	Захист роботи	01.02.2024	

8. Дата видачі завдання «16» лютого 2023 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ Гребельник О. П.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гребельник О. П.
(підпис) (прізвище, ініці

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Ходаківська А. С
(підпис) (прізвище, ініціали

Відгук керівника кваліфікаційної роботи (проєкту)

Актуальність теми: Дипломна робота є важливим та актуальним науковим внеском в галузь управління ризиками при переміщенні товарів рослинного походження через митний кордон. Актуальність теми визначається зростанням обсягів міжнародної торгівлі та необхідністю вдосконалення систем управління ризиками в цьому контексті.

Позитивні аспекти: Проаналізовано розвиток галузі, визначено роль України на світовому ринку та вивчено перспективи подальшого розвитку.

Наявність самостійних розробок актора: В роботі виявлено самостійні розробки, включаючи глибокий аналіз, оцінку та пропозиції щодо вдосконалення. Визначені тенденції та нові напрямки розвитку галузі.

Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: Результати дослідження мають практичну значущість, оскільки надають можливість впровадження запропонованих механізмів управління ризиками для покращення митного контролю.

Наявність недоліків: Суттєві недоліки відсутні.

Загальна оцінка: Кваліфікаційна робота Ходаківської Анни Сергіївни, на тему «Удосконалення системи управління ризиками при переміщені через митний кордон товарів рослинного походження» заслуговує позитивної оцінки. Вона може бути рекомендована до захисту відповідно до визначених вимог.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)

_____ 30.01.24.

(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційна робота (проєкт) здобувача вищої освіти

_____Ходаківської А. С._____

(прізвище, ініціали)

Після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри протокол

Від «24» 01 2024 № 7 допущенна/ не допущенна до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу (проєкт)

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Ходаківської Анни Сергіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

«Удосконалення системи управління ризиками при переміщені через митний кордон товарів рослинного походження»
(назва теми)

Актуальність теми: дослідження обумовлена низкою факторів, які впливають на сучасні торговельні практики та міжнародні відносини. Зростання обсягів міжнародної торгівлі та розширення географії постачань зробили актуальним питання ефективності та безпеки переміщення товарів через митні кордони. Зокрема, товари рослинного походження стали об'єктом підвищеної уваги через їхню важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та високих стандартів якості продукції.

Наукова новизна: полягає в розвитку і впровадженні інноваційних методів та технологій для ефективного виявлення та управління ризиками, пов'язаними з переміщенням рослинних товарів через митний кордон.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу: ця наукова робота є самостійним дослідженням, де тема повністю розглянута, визначена мета досягнута та поставлені завдання успішно виконані. Вміст кваліфікаційної роботи свідчить про глибокі знання студента у даній проблемі. Відзначається ретельність автора при вивченні кожного розділу роботи. Також слід відзначити високу якість табличного матеріалу, який додатково підкреслює деталізацію та систематизацію представленої інформації.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України: ретельно обґрунтовані пропозиції та висновки даної роботи мають практичну цінність для ефективного впровадження у діяльність підприємства та МФУ України. Практична цінність визначається можливістю використання запропонованих рішень для оптимізації робочих процесів, забезпечення високого рівня ефективності та покращення загальної функціонуючої системи підприємства та МФУ України.

Наявність недоліків: серед незначних недоліків, кваліфікаційної роботи, слід відзначити обмежену кількість практичних прикладів.

Загальний висновок і оцінка роботи: кваліфікаційна робота виконана з дотриманням вимог діючих стандартів та нормативних документів на високому науковому рівні, має теоретичну цінність і практичне значення, і, на мою думку, заслуговує на позитивну оцінку.

Рецензент_к.е.н., доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана_

_____ (підпис, М.П.)

_____Шевчук О.В._____
(ініціали, прізвище)

«____»_____202_ р.

Підпис Шевчук О.В.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Ровбова Т.Р.
«____»_____20____р.

ННІ економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Ходаківська Анна Сергіївна

Курс/група _____ММ-22-1_____

Тема дипломної роботи

Удосконалення системи управління ризиками при переміщені через митний кордон товарів рослинного походження

П. І. Б. наукового керівника

Гребельник Олександр Петрович

Дата захисту: 20.01.24

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,00% Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,00%, цитат 0,00%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

АНОТАЦІЯ

Тема випускної кваліфікаційної роботи: «Удосконалення системи управління ризиками при переміщенні через митний кордон товарів рослинного походження».

Мета роботи: на основі теоретичного та аналітичного дослідження виявити ризики, які виникають при переміщенні через митний кордон товарів рослинного походження та розробити пропозиції щодо напрямів удосконалення системи управління митними ризиками на прикладі Сумської митниці.

Дипломна робота складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел та додатків.

В *першому розділі* розкривається суть теоретичних підходів до основних наукових положень і теоретичних основ системи управління митними ризиками, розглядаються основні особливості управління ризиками в митній сфері, та досліджуються методичні засади класифікації митних ризиків.

У *другому розділі* проведено детальний аналіз ринку зернових культур в Україні та світі, зовнішньоекономічної діяльності Сумської митниці та оцінено групи ризиків, які виникають в процесі митного контролю зернових культур в цій державній структурі.

У *третьому розділі* визначено основні напрями вдосконалення системи управління митними ризиками в Сумській митниці а також запропоновано міжнародні підходи та рекомендації щодо управління митними ризиками.

За результатами дослідження сформульовані рекомендації щодо удосконалення поточних систем управління ризиками.

Дипломна робота містить 73 сторінки, 6 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 55 найменувань та 7 додатків.

Ключові слова: митні ризики, митний кордон, товари рослинного походження, система управління, митний контроль, міжнародна торгівля, управління ризиками, ефективність митних процедур.

Рік виконання дипломної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

Title of the graduation qualification work: «Enhancement of Risk Management System for Cross-Border Movement of Plant-Origin Goods».

Objective: Based on theoretical and analytical research, identify risks associated with the cross-border movement of plant-origin goods and develop proposals for improving the customs risk management system, using the example of Sumy Customs.

The thesis consists of an abstract, table of contents, introduction, three chapters, conclusions, references, and appendices.

The first chapter delves into the theoretical approaches to the fundamental scientific principles and theoretical foundations of the customs risk management system, exploring the key features of risk management in the customs sphere, and investigating methodological principles of customs risk classification.

In the second chapter, a detailed analysis of the grain market in Ukraine and globally is conducted, along with an examination of the foreign economic activity of Sumy Customs. Various risk groups arising during the customs control of grain crops in this state structure are also evaluated.

The third chapter outlines the main directions for improving the customs risk management system at Sumy Customs, proposing international approaches and recommendations for risk management. Based on the research findings, recommendations for enhancing existing risk management systems are formulated.

The thesis comprises 73 pages, 6 tables, 7 figures, a bibliography with 55 sources, and 7 appendices.

Keywords: customs risks, customs border, plant-origin goods, management system, customs control, international trade, risk management, efficiency of customs procedures.

Year of thesis completion: 2023.

Year of thesis defense: 2024.

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП 9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ11
1.1 Аналіз основних наукових положень і теоретичних основ системи управління митними ризиками 11
1.2 Особливості управління ризиками в митній сфері 17
1.3 Методичні засади класифікації митних ризиків 24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ГРУПИ РИЗИКІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ В ПРОЦЕСІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР 30
2.1 Аналіз ринку зернових культур 30
2.2 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Сумської митниці 39
2.3 Дослідження особливостей груп ризиків, які виникають в процесі 46
митного контролю зернових культур в Сумській митниці 46
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ 50
3.1 Напрями вдосконалення системи управління митними ризиками в Сумській митниці 50
3.2 Міжнародні підходи та рекомендації щодо управління митними ризиками 54
ВИСНОВКИ 60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 63
ДОДАТКИ 67

ВСТУП

В сучасному глобальному економічному контексті, де міжнародна торгівля визначається високою ступеню взаємозалежності країн та регіонів, управління ризиками стає важливою складовою для забезпечення ефективного та безпечного переміщення товарів через митний кордон. Особливо це стосується товарів рослинного походження, які, крім економічного важеля, підпадають під специфічні фітосанітарні та якісні стандарти. Однією з найважливіших ланок цього процесу є ефективне переміщення товарів через митний кордон, що стає об'єктом постійного вивчення та оптимізації. У зв'язку зі строгими вимогами фітосанітарії, стандартами якості та безпеки, ці товари потребують докладного та узгодженого підходу до управління ризиками при їхньому переміщенні через митний кордон.

Актуальність теми дослідження обумовлена низкою факторів, які впливають на сучасні торговельні практики та міжнародні відносини. Зростання обсягів міжнародної торгівлі та розширення географії постачань зробили актуальним питання ефективності та безпеки переміщення товарів через митний кордон. Зокрема, товари рослинного походження стали об'єктом підвищеної уваги через їхню важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та високих стандартів якості продукції.

Важливість дослідження полягає в тому, що ризики, пов'язані з переміщенням товарів рослинного походження через митний кордон, можуть виникнути на різних етапах постачального ланцюга – від виробництва до споживання. Ці ризики включають фітосанітарні обмеження, втрату якості та інші аспекти, які можуть вплинути на безпеку та якість продукції. Також важливо враховувати вплив кліматичних змін та глобальних екологічних проблем на рух товарів через кордон та визначити ефективні стратегії управління цими ризиками.

Найважливіше у цьому контексті – забезпечити синергію між ефективністю та безпекою переміщення товарів. З одного боку, покращення системи управління ризиками дозволить зменшити час та витрати на митниці, покращити

логістику та сприятиме розвитку міжнародної торгівлі. З іншого боку, це має на меті забезпечити високий рівень безпеки та якості товарів, що є особливо важливим у контексті сучасних викликів глобальної екології та здоров'я.

Важливість дослідження підсилена також науковим та прикладним значенням. З одного боку, воно вносить вагомий вклад у розуміння механізмів та факторів, що визначають ризики переміщення товарів рослинного походження через митний кордон. З іншого боку, розробка ефективних стратегій управління ризиками може слугувати основою для подальших досліджень та вдосконалення практики в цій галузі.

Дослідження питань управління ризиками в митній сфері є актуальними і вчасними, що підтверджується численними науковими працями як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, таких як В. Вітлінського, П. Пашко, С. Терещенко, П. Пісного, М. Ковальової та інших. Проте аналіз наукових робіт у даній області вказує на відсутність повноцінного та комплексного підходу до управління ризиками при переміщенні товарів рослинного походження через митний кордон. Більшість робіт стосується конкретних аспектів, таких як фітосанітарні аспекти чи використання сучасних технологій у логістиці, проте дефіцит системного підходу визначає необхідність комплексного дослідження проблеми.

Окрім того, вивчення літературних джерел вказує на те, що існуючі підходи до управління ризиками відзначаються фрагментарністю. Порівняльний аналіз різних методів та стратегій вказує на те, що в більшості випадків вони розглядаються як ізольовані елементи, а не як частина єдиного механізму управління ризиками на всьому постачальному ланцюзі. Таким чином, розвиток ефективної системи управління ризиками при переміщенні через митний кордон товарів рослинного походження є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає комплексного наукового підходу та практичних рішень. Зазначена проблема визначає актуальність цієї дипломної роботи та необхідність вивчення різноманітних аспектів управління ризиками при переміщенні товарів рослинного походження через митний кордон з метою оптимізації та удосконалення цього процесу на всіх етапах постачального ланцюга.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

1.1 Аналіз основних наукових положень і теоретичних основ системи управління митними ризиками

Діяльність Державної митної служби України має на меті забезпечення внесення митних платежів та сприяння розвитку зовнішньої торгівлі, що передбачає спрощення митних процедур. Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур», митний контроль повинен обмежуватися необхідним мінімумом для дотримання митного законодавства. Основною метою і завданням досліджень у митній справі є визначення ключових аспектів розвитку системи управління митними ризиками, зокрема в частині здійснення постмитного аудиту в Україні.

Процес впровадження постмитного аудиту в Україні привернув увагу вітчизняних науковців, таких як Г. Бережнюк, О. Вакульчак, П. Пашко, Ю. Петруня, В. Туржанський та інші. Однак розвиток системи управління митними ризиками для проведення постмитного аудиту вимагає подальших досліджень та уточнень, з метою вирівнювання практики Держмитслужби України із міжнародними стандартами у сфері митної діяльності. Загальна ефективність і покриття суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності постмитним аудитом в Україні є незадовільними у порівнянні з практикою розвинених країн, які мають великі обсяги світової торгівлі.

У країнах ЄС кількість митних інспекторів, що беруть участь у проведенні постмитного контролю, становить близько 30 %, що складає приблизно весь особовий склад митних органів. У порівнянні з цим, в Україні ця кількість становить лише близько 1% [2, с. 42]. "Чинна система митного контролю, зокрема щодо застосування аудиту, є недосконалою, за думкою деяких дослідників [9], і це порушує зобов'язання України в рамках її приєднання до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [3]. Україні необхідно зменшувати кількість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які

підлягають митному огляду, шляхом посилення ролі і збільшення кількості постмитних перевірок.

Згідно зі статтею 361 Митного кодексу України, управління ризиками - це процес, який здійснюють митні органи. Він включає в себе аналіз, виявлення та оцінку можливих негативних подій, розроблення та впровадження заходів для зменшення цих ризиків, а також контроль за їхнім виконанням. Митні органи використовують цей процес для визначення, які товари, транспортні засоби, документи і особи підлягають митному контролю, а також які методи митного контролю слід використовувати. У визначенні "ризику" мова йде про ймовірність того, що дії або об'єкти не відповідають вимогам українського законодавства у сфері митної справи [4]. Об'єктами аналізу ризику є характеристики товарів і транспортних засобів, які перетинають митний кордон України, а також характеристики зовнішньоекономічних операцій і суб'єктів, які беруть участь у цих операціях.

У митному кодексі також враховуються інші аспекти, пов'язані з оцінкою та управлінням ризиками (статті 361-363). Ці аспекти включають в себе вибірковість перевірок на основі результатів системи управління ризиками (стаття 320), залучення фахівців та експертів для проведення митного контролю (стаття 327) та спільний митний контроль з митними органами сусідніх держав (стаття 328), який стосується лише митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України.

Для того, аби здійснити аналіз та оцінку ризиків, розробити та впровадити заходи з управління ризиками, а також для того, щоб визначити форми та обсяги митного контролю, використовується Автоматизована система управління ризиками (АСУР) [5]. Ця система включає спеціалізовані модулі для різних видів митного контролю, таких як митне оформлення, автомобільний, морський, повітряний та залізничний транспорт. З іншого боку, щодо формування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників податків, існує обмежений перелік ризиків для відбору суб'єктів зовнішньоекономічної

діяльності на наступний квартал або рік (див. таблицю 1.1), і частота таких перевірок може бути більш чи менш частою, включаючи один раз на 12 місяців.

Таблиця 1.1

Перелік критеріїв для призначення постмитного аудиту

№ з/п	Підстави для проведення перевірок	Тип перевірки
1.	Оформлення митних декларацій для митних режимів за кодами 31 та 51 проводиться відповідно до класифікатора митних режимів (далі- наказ № 1011).	Планова
2.	Оформлення митних декларацій з врахуванням звільнення від оплати митних платежів для кодів пільг 014, 099, 102, 112, 120, 137, 149, 153, 202, 400, 401, 402, 403, 404, 500, 501, 502, 503, 517 відбувається відповідно до вимог наказу № 1011.	Планова
3.	Сплата «ліцензійних платежів» на рахунок нерезидента	Планова
4.	Оформлення товарів на митниці за ціною, меншою, ніж митна вартість аналогічних товарів, яка використовувалася у попередніх митних оформленнях.	Планова
5.	Оформлення товарів з ризиком невірної класифікації за УКТ ЗЕД, що може вплинути на суми митних платежів, що надходять до бюджету.	Планова
6.	Декларування товарів у єдиній партії, де присутні товари з високим податковим обтяженням та невеликою вагою разом із товарами з низьким податковим обтяженням та значною вагою.	Планова
7.	Декларування компонентів митної вартості у митній декларації з високим ризиком невірності вказаних числових значень (таких як витрати на транспортування, завантаження, розвантаження, страхування, інженерно-дослідницькі роботи та інше).	позапланова
8.	В разі надання документальних підтверджень або пояснень підприємством, орган доходів і зборів враховує отриману інформацію або виявлені факти порушень вимог законодавства з питань державної митної справи. Якщо протягом 10 робочих днів з моменту отримання письмового запиту підприємство не надає відповіді та документальних підтверджень, як це вимагається, це розглядається як свідчення про можливі порушення вимог законодавства.	
9.	Наявність індикаторів можливого порушення законодавства.	Невиїзна

Джерело розроблено на основі даних [4; 5]

Позапланова перевірка, згідно зі статтею 346 Митного кодексу України [4], обмежена переліком обставин, які можуть служити підставою для її проведення. Серед таких обставин важливо відзначити факт виявлення та документально підтверджений випадок порушення митних правил, а не лише наявність ознак ризику цього порушення на підставі опосередкованих ознак. Якщо існують підозри щодо можливого порушення митного законодавства, контролюючий орган може ініціювати проведення позапланової перевірки згідно зі статтею 351 Митного кодексу України.

Проте варто відзначити, що у випадку відмови керівників підприємств надавати необхідну документацію для проведення перевірки, відсутні механізми впливу та процедури, які б забезпечили її проведення. Загалом, описані вище обставини призводять до зниження ефективності управління ризиками та ризиковими ситуаціями, які вимагають негайного реагування.

Отже, вище наведені обставини підтверджують деякі висновки провідних дослідників [8,9], що система постмитного аудиту потребує інституційних удосконалень, з метою здійснення планового та позапланового контролю на основі докладного аналізу та управління ризикованими ситуаціями. У центрі уваги постмитного аудиту повинні знаходитися ризики, і без докладного аналізу їх неможливо ефективно визначити цілі аудиту для збору надійної інформації стосовно таких ризиків та доказів можливих порушень. Наприклад, перегляд існуючих критеріїв відбору суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності для перевірок (див. таблицю 1.1) показує, що вони не враховують рекомендації Всесвітньої митної організації (далі - ВМО), яка рекомендує, щоб визначення та аналіз ризиків здійснювалися з урахуванням наступних джерел інформації: - дані з попередніх перевірок; - статистика імпортних операцій у минулому; - інформація з інших джерел, таких як внутрішні податки.

Крім того, необхідно провести більш детальний аналіз специфічних ризиків для визначення потенційних об'єктів та розробки відповідних заходів реагування у рамках постмитного аудиту відповідно до відповідних напрямків (див. таблицю 1.2).

Таблиця 1.2

Основні групи ризиків при визначенні заходів постмитного аудиту

№ з/п	Групи ризику	Приклади індикаторів ризику
1.	Правильність визначення митної вартості товарів	плата за ввезені товари проведена через третю компанію
2.	Відповідність країни походження товару	режим найбільшого сприяння поширюється на заявлену при митному оформленні країну походження товару
3.	Правильність визначення тарифної класифікації	використані коди товарів з нульовою або низькою ставкою мита
4.	Кінцеве (пільгове) використання товарів	продаж ввезених товарів невеликій кількості покупців
5.	Дотримання процедур режиму митного складу	дані попередніх перевірок та статистика порушень відповідної групи товарів у режимі митного складу
6.	Дотримання вимог переробки на митній території	висока митна вартість товарів, що задекларовані в режимі обробки на митній території
7.	Дотримання правил переробки поза межами митної території	істотне відхилення митної вартості товарів, що задекларовані в режимі обробки поза межами митної території
8.	Дотримання правил переробки під митним контролем	відхилення у обсягах та якості перероблених товарів від тих, що задекларуються при наступних митних процедурах
9.	Дотримання процедур тимчасового ввезення	пропущення строків сплати щомісячних митних платежів при тимчасовому ввезені
10.	Використання товарів подвійного призначення	імпорт товарів підакцизної групи у якості сировини для нафто-хімічної та хімічної промисловості
11.	Зловживання правом на відшкодування ПДВ при експортних операціях	Неповна оплата товарів, що експортуються

Джерело розроблено на основі даних [1]

Система управління ризиками повинна працювати відповідно до визначених цілей, завдань, стратегій та параметрів. У цьому контексті ключові критерії оцінки ризику включають в себе наступне: втрату надходжень (якого рівня втрати доходу можна допустити), вплив на імідж митної служби (який може мати негативний вплив на репутацію контролюючих органів) та відхилення від державної політики (які можуть включати в себе зміни в політиці відносно ризиків) [1, с. 18]. У Компендіумі Всесвітньої митної організації (ВМО) з

управління ризиками визначено аналіз ризиків як систематичне використання наявної інформації з метою визначення частоти виникнення окремих ризиків та рівня можливих наслідків [1, с. 20]. Управління ризиками може мати стратегічний, тактичний і оперативний характер, і процес управління ризиками повинен застосовуватися на всіх цих рівнях.

Відповідно до наведених вище рекомендацій, стратегічне управління ризиками включає в себе оцінку ризику, яка базується на можливості митної служби визначити загальний ризик, пов'язаний з цілою галуззю або групою імпортерів. При визначенні галузі промисловості митні органи повинні охопити всі або обрані компанії з цієї галузі, які мають високий ризик. Галузь промисловості може бути віднесена до категорії високого ризику з різних причин, включаючи такі: стратегічне значення галузі для національних інтересів, міжнародні торговельні угоди, що регулюють діяльність цієї галузі, охорона здоров'я та міркування безпеки, права інтелектуальної власності, економічний вплив імпорту [1, с.18-20].

Тактичне управління ризиками - це процес виявлення транзакцій високого ризику конкретних імпортерів на основі визначених груп ризиків. На оперативному рівні управління ризиками повинно включати в себе проведення як виїзних так і невиїзних форм постмитного аудиту для вирішення пріоритетних ризиків за допомогою інструментів управління ризиками, таких як профілі ризику, орієнтування, індикатори ризику, методичні рекомендації з проведення постмитного аудиту та випадковий відбір [5].

Інші фактори, які можуть підвищити рівень ризику на будь-якому рівні вищезазначених типів управління ризиками та оцінки ризику, включають наступне: надходження інформації з інших підрозділів митниці [1, с. 20]. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків [5], яким керується Держмитслужба України при визначенні форм та обсягів митного контролю, не враховує питань відбору об'єктів для постмитного аудиту. Зважаючи на той факт, що цей Порядок передбачає єдиний підхід до проведення аналізу та оцінки ризиків, розроблення та реалізації заходів з управління ризиками для визначення

"форм" (однією з яких є митний постаудит), необхідно додати зміни до цього Порядку, зокрема, щодо визначення окремої підсистеми управління ризиками: постмитного аудиту як окремого напряму митного контролю.

Отже, головним пріоритетом є розвиток системи постмитного аудиту шляхом вдосконалення управління митними ризиками. Це передбачає наступні інституційні кроки для завершення становлення постмитного аудиту в українському законодавстві:

1. Перегляд нормативно-правових актів Держмитслужби України щодо організації роботи з митними ризиками.
2. Розширення бази ризиків шляхом виділення та оцінки конкретних ризиків, які виявляються та актуалізуються після митного оформлення.
3. Забезпечення реалізації стратегічного та тактичного управління ризиками на рівні спеціалізованого департаменту Держмитслужби України, а також тактичного та оперативного управління ризиками на рівні регіональних контролюючих органів.
4. Максимальна автоматизація процесів визначення ризиків та їх глибокої оцінки для постмитного аудиту з метою включення їх до обов'язкового переліку програм перевірки.

   Розробка сценаріїв розгляду митних ризиків, за яких періодичність, форми та процедури постмитного аудиту повинні залежати від імовірності та рівня значимості ризику для платників податків.

1.2 Особливості управління ризиками в митній сфері

В умовах відкритості і лібералізації ринків стає все важливіше створення ефективної системи управління ризиками в митній сфері. Ця система має на меті забезпечити, з одного боку, правильне функціонування митної служби і дотримання законодавства у галузі митної справи. З іншого боку, вона спрямована на зменшення кількості та частоти затримок під час митного оформлення товарів на митниці і підвищення активності підприємств у зовнішньоекономічній діяльності. Якісна процедура управління ризиками може

забезпечити високий рівень контролю за митним оформленням на тих ділянках, де існує найбільший ризик виникнення проблем.

Дослідження питань управління ризиками в митній сфері є актуальним і вчасним, що підтверджується численними науковими працями як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, а також наявністю національних та міжнародних нормативних документів, що регулюють поняття "ризик" у сфері митної справи. Наприклад, В. Вітлінський [10], П. Пашко [11], С. Терещенко [12–13], П. Пісний [14], М. Ковальова [15–16] досліджують ризики зовнішньоекономічної діяльності. Питання митного аудиту розглядаються в роботах С. Крухмальова [17], Т. Єдинака [18], Б. Усача [19], І. Співака [20], М. Білухи [21] та інших. Однак слід зауважити, що вітчизняні вчені по-різному розуміють концепцію управління ризиками в митній справі. Наприклад, П. Пісний [14] розглядає управління митними ризиками як циклічний процес, що включає аналіз, оцінку ризику, формування профілю ризику, застосування профілю, моніторинг результатів і відповідний аналіз та реагування на отриманий зворотній зв'язок. С. Терещенко [12] визначає систему управління митними ризиками як систему, яка допомагає виявити, оцінити і ефективно використовувати методи митного контролю для запобігання або зменшення ризиків. Проте, не зважаючи на існуючий корпус наукових досліджень у даній області, в контексті активізації євроінтеграційних процесів в Україні, розширення зовнішньоекономічної діяльності та зростання інтересу українських виробників до зовнішніх ринків, питання управління ризиками в митній сфері потребують подальшого дослідження.

Ризик є поняттям, яке може виникати практично в будь-якій сфері бізнесу. Під ризиком розуміють можливість втрати ресурсів або недоотримання прибутку у порівнянні з оптимальним використанням ресурсів. У митній сфері, ризики часто виникають при оформленні товарів за відповідними режимами, які дозволяють знизити митні ставки або отримати податкові пільги. Це може включати декларування недостовірних кодів товарів згідно з УКТЗЕД, яке є спробою уникнути оподаткування. Крім того, джерелами ризику можуть бути

транспортні засоби, які перевозять товари, і перевізники, які несуть відповідальність за доставку товару від продавця до покупця.

В митній діяльності виділяють наступні етапи виникнення ризиків:

1. Ризики під час контролю доставки товарів, які включають в себе можливість «недоставки» вантажу або товару на митний кордон країни або від митного пункту до митниці.
2. Ризики, які виникають під час митного контролю та митного оформлення доставки, пов'язані з документальним контролем, включаючи невірне визначення кодів товарів, країни походження, а також неповність кількісних і вартісних показників.
3. Ризики, пов'язані з контролем за дотриманням нетарифного регулювання, включаючи ввезення заборонених товарів чи культурних цінностей, товарів, що порушують права інтелектуальної власності, а також наркотичних та психотропних речовин і т.д.
4. Ризики, пов'язані з валютним контролем, включають в себе невірне визначення митної вартості і, відповідно, можливість ухилення від сплати повних митних платежів, оскільки митна вартість є основою для розрахунку мита, митних зборів, акцизного збору та ПДВ.
5. Ризики, що виявляються після митного оформлення, обумовлені тим, що під час самого процесу митного оформлення деякі дані, такі як обов'язки щодо подальшої переробки сировини, не можна перевірити.
6. Ризики під час митного аудиту. [22, с. 164].

Ці ризики стають особливо важливими в контексті активного процесу євроінтеграції в Україні, розширення зовнішньоекономічної діяльності та зростання інтересу українських виробників до зовнішніх ринків. Тому питання управління ризиками в митній сфері потребують подальшого дослідження.

Українським Міністерством фінансів у відомостях від 31 липня 2015 року під номером 684 [23] було схвалено Порядок аналізу та оцінки ризиків, розроблення та впровадження заходів з управління ризиками. Цей Порядок призначений для визначення форм та обсягів митного контролю, і він дозволяє

використовувати систему управління ризиками під час митного оформлення для встановлення вибіркового митного контролю. Основними завданнями системи аналізу та управління ризиками є наступне:

1. Створення єдиного інформаційного простору, що гарантує ефективне функціонування системи аналізу та управління ризиками.
2. Виявлення причин і умов, які сприяють порушенням митних правил.
3. Оцінка можливого збитку у випадку виникнення потенційних ризиків, а також збитку внаслідок виявлення ризиків.
4. Запобігання ризикам або їх мінімізація, визначення необхідних ресурсів і розроблення пропозицій щодо їх оптимального розподілу.
5. Розробка і використання методик оцінки ефективності прийнятих заходів.
6. Оцінка ефективності заходів для аналізу та управління ризиками, а також коригування управлінських рішень.
7. Акумуляція та аналіз інформації про результати використання окремих форм митного контролю або їх комбінації, а також про причини та умови, які сприяють порушенням митних правил. [22, с. 169].

Л. Гуцаленко, У. Марчук та В. Фабіянська [22, с. 172] провели класифікацію критеріїв ризику на основі певних ознак і розділили їх на сім груп:

Група критеріїв ризику «А» включає товари, які відносяться до групи "ризикових", тобто товари, які перетинають митний кордон і вже мають виявлені ризики або існують потенційні ризики. В цій групі виділено п'ять ознак товарів "ризикових" (А1–А5).

Група критеріїв ризику «Б» включає товари "прикриття", тобто товари, які із великою ймовірністю можуть бути декларовані як товари з групи "ризику". У цій групі виділено три ознаки товарів (Б1–Б3).

Група критеріїв ризику «В» стосується країни походження товарів і містить дві ознаки товарів (В1–В2).

Група критеріїв ризику «Г» пов'язана з контролем митного оформлення і включає 16 ознак товарів (Г1–Г16), починаючи від товарів, які заявлені в одній

ВМД, але транспортуються декількома транспортними засобами, і закінчуючи вантажами, які оформлені як «спеціальна технічна та конструкторська документація» в митному режимі експорту.

Група критеріїв ризику «Ґ» відноситься до митної вартості товарів і включає дві ознаки товарів (Ґ1–Ґ2).

Група критеріїв ризику «Д» стосується митних платежів.

Група критеріїв ризику «Е» пов'язана з особливостями зовнішньоекономічних угод і включає дев'ять ознак товарів (Е1–Е2).

У той самий час, коли ефективна система управління ризиками під час митного контролю працює і функціонує, це важливо не тільки для митних органів, але й для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (СЗЕД). Головні фактори, які вказують на потребу удосконалення митного оформлення товарів, що належать до груп ризику для підприємств, можна розглядати наступним чином:

1. Повторні затримки під час митного оформлення товарів на митниці через включення товарів у систему АСАУР.
2. Необґрунтоване присвоєння товару коду з вищою ставкою мита, відмови митних органів відзначати заявлений код товару та недліки основних правил інтерпретації УКТ ЗЕД.
3. Зростання продуктивності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
4. Загроза зниження лояльності клієнтів через нестабільність, пов'язану з постачанням товару.
5. Необхідність великої кількості додаткових документів при митному оформленні.
6. Регулярні випадки необґрунтованого виправлення митної вартості товару.

Швидке та якісне митне оформлення є важливим для всіх підприємств, які займаються зовнішньоекономічної діяльністю, адже надає безліч переваг для економічного та соціального розвитку. Саме тому виникає необхідність

розроблення уніфікованої технології митного оформлення товарів групи ризику, здатної забезпечити належне функціонування та ведення зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві. Виникнення митних ризиків часто спричиняють великі затримки при митному оформленні і загрози для економічної безпеки зовнішньоекономічних операцій.

На сьогоднішній день митниця має значний обсяг інформації про підприємства, які вважаються сумнівними і мають високий ризик проведення зовнішньоекономічних операцій. Це особливо стосується тих компаній, які здійснюють імпорт чи експорт товарів, що належать до груп "ризику" і "прикриття". Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, уніфікована технологія митного оформлення товарів з групи ризику, повинна включати наступні етапи:

1. Визначення мети і завдань технології митного оформлення товарів з груп ризику, а також призначення відповідальних осіб за її виконання.
2. Розробка і документальне оформлення процедур митного оформлення товарів з груп ризику.
3. Проведення аналізу ризиків для різних груп товарів.
4. Розроблення заходів для нейтралізації ризиків, пов'язаних з різними групами товарів.
5. Вибір оптимальної технології митного оформлення для товарів з груп ризику та контроль над основними етапами процесу.

Ключовою частиною даної методології митного оформлення для товарів із групи ризику є організаційна складова, що включає в себе розробку процесу, включаючи розподіл етапів для досягнення оптимальних результатів. Для успішної організації митного обслуговування підприємства необхідно виконати наступні дії: визначити коло осіб, які будуть виконувати митні операції; окреслити та розподілити між відповідальними особами функції, посадові повноваження та сфери відповідальності за виконання операцій щодо митного обслуговування та створити механізм взаємодії та взаємозв'язків між відповідальними особами в рамках кожного суб'єкта митного обслуговування.

Кожне підприємство, яке займається зовнішньоекономічною діяльністю, прагне забезпечити її ефективність, особливо коли мова йде про зовнішньоекономічні операції, пов'язані з імпортом товарів з груп ризику. Очевидно, що кожна така операція передбачає митне обслуговування, яке в основному базується на митному оформленні товарів, що перетинають митний кордон країни. Безперечно, перед самим митним оформленням потрібна підготовка, включаючи збір відповідної документації та інформаційного супроводу. Враховуючи основні ознаки групування критеріїв ризику, можна запропонувати рекомендовані заходи щодо їх нейтралізації [22, с. 172] дивитись в Додатку А.

Підприємства не мають можливості впливати на швидкість митного оформлення, але структурування дій під час збору документів допомагає вчасно реагувати на можливі зауваження, якщо вони виникають під час виконання митних формальностей. Більше того, розробка часового графіку дозволяє проводити одночасно розмитнення товарів та прискорює процес збору і формування необхідної документації. Отже, підприємства можуть впливати лише на ті аспекти митного оформлення, які залежать безпосередньо від них або їхніх партнерів.

Важливо відзначити, що інформація щодо визначення певних показників митних ризиків та їх профілів не є загальнодоступною, тому підприємствам слід враховувати особливості своєї діяльності, а також характеристики їхніх можливих або фактичних партнерів та розробляти власний перелік показників. Ці показники будуть використовуватися виключно в рамках зовнішньоекономічної діяльності для прийняття управлінських рішень. Це сприятиме зменшенню кількості спірних операцій, прискоренню процедур митного оформлення товарів з груп ризику і, очевидно, поліпшенню співпраці, зокрема з митними органами.

У ході проведеного дослідження було вивчено поняття ризику і визначено етапи, на яких виникають ризики в процесі митної діяльності, зокрема під час контролю доставки товарів, під час митного контролю та оформлення доставки,

а також після митного оформлення та під час митного аудиту. Ми розглянули завдання системи аналізу та управління ризиками, проаналізували критерії ризику за різними ознаками і запропонували рекомендовані заходи для нейтралізації груп ризиків, які повинні бути реалізовані на підприємствах. Майбутніми напрямками досліджень можуть бути пошук нових способів покращення митного оформлення товарів, що входять до групи ризику, в умовах проведення зовнішньоекономічних операцій та змінного зовнішнього середовища.

1.3 Методичні засади класифікації митних ризиків

Більшість країн світу використовують стандарти Всесвітньої митної організації для розробки своїх систем управління митними ризиками. Ці стандарти, які об'єднують теоретичні принципи та практичний досвід країн, спрямовані на досягнення головної місії митниць — забезпечення митної безпеки, ефективної торгівлі та збирання доходів [24, с. 5].

Методи управління ризиками та аудит є ефективними інструментами митного контролю, визначеними у Кіотській конвенції [25]. Вони дозволяють митним органам підтримувати економічних операторів, спрямовуючи ресурси на контроль суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності, які становлять найбільший ризик. Використання автоматизованих систем селекції митних ризиків підсилює аналіз даних, що допомагає митним органам використовувати розроблені Всесвітньою митною організацією методи контролю. Ризик, згідно з Кіотською конвенцією [25], визнається як можливість порушення митного законодавства, і всі митні адміністрації мають використовувати систему управління ризиками.

SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade [26] визначає чотири ключові складові, дві з яких прямо пов'язані із системою управління ризиками. Це включає узгодження електронної інформації про вантажі, послідовний підхід до управління ризиками, перевірку вантажів підвищеної небезпеки та переваги для підприємств, що дотримуються стандартів безпеки.

Митна безпека ґрунтується на трьох основних стовпах: 'Митниця до митниці,' 'Митниця для бізнесу' і 'Митниця для інших урядів та міжнародних організацій,' які включають набір стандартів для забезпечення розуміння і ефективної реалізації цих стандартів [26]. Управління ризиками є ключовим компонентом першого рівня SAFE Framework і вимагає оцінки загроз та прийняття цільових рішень для впровадження найкращих практик. Митні адміністрації повинні розробити автоматизовану систему управління ризиками для виявлення потенційно високо ризикових вантажів та транспортних засобів [26]. Для ефективного виконання ризик-орієнтованого управління кордоном необхідна ефективна взаємодія між митними адміністраціями, підприємствами та іншими державними та міжнародними організаціями. Всесвітня митна організація працює над докладними вказівками щодо впровадження системи управління ризиками, включаючи організаційні засади, процес селекції ризиків і інструменти оцінки ризиків, профілювання та націлювання. У світлі отримання компендіуму щодо управління ризиками від Світової організації торгівлі у 2011 році, митні адміністрації по всьому світу повинні впровадити принципи міжнародного стандарту інтегрованого управління ризиками ISO 31000 в своїх системах управління ризиками, що сприятиме балансу між спрощенням торгівлі та регуляторним контролем.

Продовжуючи розвивати сучасну митну справу, Всесвітня митна організація останні роки акцентувала увагу на розвитку митного адміністрування через щорічні теми, такі як "Цифрова митниця: прогресивне залучення" (2016), "Аналіз даних для ефективного управління кордоном" (2017) і "Розумні кордони для безперебійної торгівлі, подорожей та транспорту" (2019) [26]. Угода Світової організації торгівлі (СОТ) про спрощення процедур торгівлі (TFA) також сприяла розвитку системи управління митними ризиками, накладаючи на членів СОТ наступні обов'язки:

1. Створювати та підтримувати систему митного контролю та управління митними ризиками.

2. Розробляти та впроваджувати процедури управління ризиками для запобігання дискримінації та неправомірних обмежень у міжнародній торгівлі.

3. Зосереджувати митний контроль на вантажах високого ризику та спрощувати процедури звільнення вантажів низького ризику.

4. Основувати управління ризиками на оцінці ризиків за визначеними критеріями селективності, такими як код товару, опис товарів, країна походження, країна відправлення, вартість товарів, відповідність торговців та вид транспортних засобів [27, с. 8-9].

У Європейському Союзі, структура управління митними ризиками чітко визначена в Митному кодексі Союзу та Митних схемах ЄС. Управлінню митними ризиками приділяється особлива увага в рамках Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною, яка була укладена в 2014 році. Згідно з цією Угодою, законодавство має бути стабільним, прозорим, пропорційним, передбачуваним та неупередженим для полегшення процедур ввезення та вивезення товарів [26].

Україна впроваджувала систему управління митними ризиками на чотирьох етапах: початковому (1999-2005), становлення (2005-2009), удосконалення (2009-2012) та комплексного розвитку (з 2012 року) [26]. Кожен етап включав досягнення в законодавстві, організаційному удосконаленні та інформаційному забезпеченні. Ключовим кроком було прийняття Концепції системи аналізу та управління ризиками в 2005 році, яка передбачала принцип вибірковості під час митного контролю з метою забезпечення виконання митного законодавства України. У 2005 році був створений Департамент аналізу та аудиту ризиків в структурі Державної митної служби України, і розпочата розробка автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСУР) в 2006 році. АСУР автоматично порівнює дані транзакцій за допомогою алгоритмів профілю ризиків і, при виявленні потенційних ризиків, надає митному інспектору список митних формальностей для подальшого оцінювання. Корекція оцінки ризиків передбачає можливість враховувати попередній досвід учасників зовнішньоекономічної діяльності для зниження ймовірності неефективних

операцій АСУР. Для підвищення ефективності, рекомендується поєднання автоматизованих, ручних та комбінованих методів митного контролю в рамках концепції системи ризик-менеджменту, яка ґрунтується на принципі вибірковості в митному контролі і застосовується тільки за необхідності для забезпечення виконання митного законодавства [28, с. 39].

В 2012 році в Митному кодексі України було визначено використання систем ризик-менеджменту як частину стратегії митного контролю. Цей кодекс враховував міжнародні конвенції та стандарти, такі як Кіотська та Стамбульська конвенції, Міжнародна конвенція про гармонізацію контролю товарів на кордоні, і Митний кодекс ЄС. Він надавав гнучкість та можливість приймати індивідуальні рішення для управління ризиками та адміністративними стратегіями. З 2012 року, з метою ефективнішого ризик-менеджменту, розвивався регіональний аналіз ризиків і контроль на прикордонних пунктах пропуску.

Окрім цього, велика увага була приділена оновленню профілів ризиків для забезпечення балансу між регуляторним контролем та спрощенням торгівлі. У 2015 році був прийнятий Порядок аналізу та оцінки ризиків, розроблення та впровадження заходів з управління ризиками щодо визначення форм і обсягу митного контролю, що мав за мету забезпечити вибірковий митний контроль за допомогою системи управління ризиками з використанням інформаційних технологій. Запровадження інтегрованого ризик-менеджменту в діяльність митних органів України не тільки сприятиме реалізації державних реформ, але й забезпечить розвиток митної системи як сучасного та інноваційно-орієнтованого інституту. Тому перше завдання - впровадження культури прийняття ризику серед працівників митниці для підвищення їхньої управлінської компетентності.

З 2012 року, з метою ефективнішого ризик-менеджменту, розвивався регіональний аналіз ризиків і контроль на прикордонних пунктах пропуску. Окрім цього, велика увага була приділена оновленню профілів ризиків для забезпечення балансу між регуляторним контролем та спрощенням торгівлі.

У 2015 році був прийнятий Порядок аналізу та оцінки ризиків, розроблення та впровадження заходів з управління ризиками щодо визначення

форм і обсягу митного контролю, що мав за мету забезпечити вибірковий митний контроль за допомогою системи управління ризиками з використанням інформаційних технологій. Запровадження інтегрованого ризик-менеджменту в діяльність митних органів України не тільки сприятиме реалізації державних реформ, але й забезпечить розвиток митної системи як сучасного та інноваційно-орієнтованого інституту. Тому перше завдання - впровадження культури прийняття ризику серед працівників митниці для підвищення їхньої управлінської компетентності.

Культура ризик-менеджменту включає в себе спільне розуміння ризику та організаційних цінностей, які стосуються ризику, і це повинно бути доступним для всіх працівників, які приймають рішення на різних рівнях управління. Наша мета полягає в тому, щоб забезпечити достатню компетентність для керівників у всіх ключових сферах оцінки та управління ризиками. Згідно з Компендіумом управління ризиками, існують п'ять різних рівнів зрілості управління ризиками [29]: наївний, усвідомлений, визначений, керований і включений. Оцінка моделі зрілості ризиків є важливою, оскільки вона дозволяє встановити основну базову лінію, з якою можна порівняти практику управління ризиками. Кожна адміністрація повинна розробити модель, яка відповідає їхньому конкретному контексту. Управління ризиками в митних органах України можна оцінити як рівень "визначеного ризику", оскільки застосування цієї методології вже дещо стандартизоване з високим рівнем керівництва політикою, процесами та рівнем прийняття ризику.

Незважаючи на перехід до етапу комплексного розвитку системи управління ризиками в митних органах України, працівникам цих органів доведеться зробити значні зусилля для впровадження інтегрованого ризик-менеджменту. Цей інтегрований підхід має охопити всі аспекти їх господарської діяльності і стати основою для управління митними органами. *Додатково, впровадження інтегрованого ризик-менеджменту за стандартом ISO 31000 вимагає використання інноваційної моделі, яка включає такі ключові технології:*

1. Управління змінами: система повинна бути готовою до адаптації до змін як зовнішніх, так і внутрішніх умов митного та прикордонного контролю, включаючи нові тенденції та методи порушення законодавства у цій галузі.

2. Управління знаннями: швидкість надходження інформації є ризиком і можливістю для митних органів. Важливо ефективно збирати та обробляти цю інформацію для якісного прийняття рішень.

3. Управління якістю: для забезпечення якісного контролю за дотриманням митного законодавства, необхідно встановити стандарти контролю якості як для внутрішньої підтримки митних та прикордонних органів, так і для їхньої діяльності на кордоні. Слід відзначити, що використання цих технологій потребує періодичного порівняльного аналізу.

Бенчмаркінг відіграє важливу роль у впровадженні систем управління якістю та ризиками, дозволяючи виявити сильні та слабкі сторони і визначити напрямки для інновацій. У митних органах можна використовувати різні види бенчмаркінгу: міжнародний (передбачає вивчення успішного досвіду митних адміністрацій з усього світу); регіональний (спрямований на вивчення передового досвіду митного управління в різних регіонах України з урахуванням їхніх особливостей у зовнішньоекономічній діяльності); та процесний або змістовний (стосується аналізу найкращих практик у виконанні митних формальностей та інновацій у процесах управління).

Отже, управління митними ризиками, як практика та стандарт митного регулювання, ґрунтується на принципах селекції, визначаючи його сутність у виборі та застосуванні відповідних методів та стратегій. Один із значущих стандартів, який заслуговує уваги, це ISO 31000, розроблений Всесвітньою митною організацією. Він пропонує інтегрований підхід до управління митними ризиками, що базується на використанні технологій управління змінами, знаннями та якістю. Цей підхід реалізується через використання європейської та національної ІТ-платформ. Інтегрована модель управління митними ризиками сприяє стабільному функціонуванню митної системи та інноваціям у професійній діяльності митників.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ГРУПИ РИЗИКІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ В ПРОЦЕСІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

2.1 Аналіз ринку зернових культур

Для проведення аналізу світового ринку зернових, потрібно розглянути основні фактори, які впливають на обсяг врожаю. Найважливіші з них включають площу під посівами, урожайність на гектар, а також врахування впливу погодних та кліматичних умов, таких як опади, технічний рівень обладнання виробників, методи виробництва та використання сільськогосподарських матеріалів і т. д. Протягом останніх двох років площа під посівами пшениці в світі збільшилася. Наприклад, у сезоні 2021/2022 загальна площа становила 222,3 мільйона гектарів, що на практиці дорівнює майже 2 мільйонам гектарів більше, ніж раніше. На перших місцях за обсягами посіву пшениці розташовані країни: Індія (31,1 мільйона гектарів), Росія (27,6 мільйона гектарів) та Китай (23,6 мільйона гектарів). Україна, за своєю площею під посівом пшениці, займає восьме місце в світовому рейтингу. В таблиці 2.1 наведені показники топ країн-виробників пшениці за останні три роки.

Таблиця 2.1

Основні показники країн топ-виробників пшениці

Країна	2019-2020/МР		2020-2021/МР		2021-2022/МР		2021-2022/МР	
	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Площа посівів,млн га	Врожайність, т/га
Індія	107,2	3,95	110	5,75	106,8	7,8	31,1	3,52
Китай	134,2	4	137	4,7	135,7	5,5	23,6	5,52
США	53,3	26,3	45	26,9	43,5	22,04	15	2,98
Франція	41,4	13,5	31	7,5	35,4	9,2	5,3	7,02
Україна	29,1	20,5	25	17	33	19	7,4	4,45
росія	73,6	38,8	76	39,2	83,5	33	27,6	2,72
Аргентина	20,4	14,5	17	11,2	21,5	13,3	6,5	3,38
Пакистан	27	0,6	25	1,5	26,4	3	9,1	3
Канада	32,6	23,6	36	14,3	21,7	15,4	9,2	2,34
Австралія	15,8	11	32	22,6	36,3	26	13	2,79

Джерело розроблено на основі даних [30], [31], [32]

При аналізі ситуації в Україні до 24 лютого цього року можна відзначити, що найбільші площі пшениці відносно загальної площі країни розташовувалися

в Запорізькій, Харківській та Одеській областях. У зв'язку з нинішніми обставинами війни, Одеська область стала лідером за площею під пшеницею, а також помітно збільшилися площі посіву в Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Щодо кукурудзи, виробництво її надалі зростає завдяки розширенню посівних площ. Наприклад, загальна площа у сезоні 2021/2022 становила 150,3 мільйона гектарів, що на 3 мільйони гектарів більше, ніж у попередні роки. Лідерами за обсягами посіву кукурудзи залишаються Китай (перше місце) – 43,3 мільйона гектарів, США (друге) – 34,5 мільйона гектарів та Бразилія (третє) – 20,8 мільйона гектарів. Україна, щодо посівної площі кукурудзи, посідає сьоме місце в світовому рейтингу [32].

В обстановці війни, Одеська область вирізняється найбільшою площею під посівом кукурудзи, а Вінницька, Кіровоградська, Черкаська та Дніпропетровська області також збільшили свої посівні площі. Важливо відзначити, що не в усіх країнах спостерігається тенденція до збільшення площ під кукурудзу. Наприклад, у Франції посіви цієї культури зменшилися через високі витрати на виробництво [31]. Основні показники найбільших країн-виробників кукурудзи за сезон 2021/2022 наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основні показники країн топ-виробників кукурудзи

Країна	2019-2020/МР		2020-2021/МР		2021-2022/МР		2021-2022/МР	
	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Виробництво, млн т	Експорт, млн т	Площа посівів,млн га	Врожайність, т/га
Аргентина	49	33,5	50,6	36	52	39	7	7,57
Україна	35,8	28,9	42,3	24	44,9	27,5	5,5	7,67
США	60,2	34,7	69,8	41,1	63,5	39,2	34,5	11,11
Франція	12,7	4,1	13,4	4,5	12,1	3,9	1,5	10,07
Бразилія	98,4	34	133,5	38,4	115	35,1	20,8	5,48
Китай	225,714	5,1	260,7	6,7	272,5	7,2	43,3	6,29
Росія	14	4,2	13,5	3,6	15,5	4,8	2,9	5,25
Мексика	26,7	3,2	27	4	27,6	4,2	7,2	3,83
Індія	28,9	18,6	30,2	19	30	19,2	9,9	3,28
ПАР	15,4	1	15,8	1,3	15,3	2,5	3	5,43

Джерело розроблено на основі даних [32], [33], [34]

Один із ключових показників розвитку сільського господарства в країні - це врожайність культур. Наприклад, Китай, маючи меншу площу під пшеницею порівняно з Індією на 8 мільйонів гектарів, здобуває перше місце в світовому виробництві завдяки вищій врожайності - 5,81 тон на гектар. Таким чином, країни з великими посівними площами, але низькою врожайністю, мають потенціал для покращення шляхом використання сучасних технологій [35]. Прикладом можуть бути росія та США, де площа посіву відповідно досягає 273% та 103% більше, ніж в Україні, але врожайність менша вдвічі [34].

Основними факторами, що впливають на врожайність зернових культур і визначають обсяги виробництва, внутрішнє споживання і експорт продукції, є:

- Розмір та якість посівних земель;
- Погодні та природно-кліматичні умови, включаючи глобальне потепління, опади та засухи;
- Рівень технічного оснащення виробників, у тому числі наявність сучасної сільськогосподарської техніки та науково-технічних розробок;
- Використані посадкові матеріали і добрива;
- Терміни посівів та дозування насіння;
- Ротація культур, планування сівозмін, і сезонність посівів (наприклад, вирощування озимої пшениці після кукурудзи може призвести до високого врожаю);
- Ефективні заходи для захисту від шкідників, хвороб та бур'янів, а також своєчасна та якісна обробка ґрунту.

Для зменшення негативного впливу факторів і подолання перешкод на шляху до підвищення врожайності необхідно вжити такі заходи:

1. Провести відбір найбільш оптимальних сортів пшениці та кукурудзи, які максимально адаптовані до змін клімату та глобального потепління.
2. Проводити дослідження нових сортів зернових культур, вивчати умови їх посіву, глибину та норми, застосовувати науково обґрунтовану чергування

сільськогосподарських культур на полях і в часі, це допоможе підвищити врожайність та знизити витрати коштів і праці.

3. Забезпечити ефективний захист посівів від хвороб і шкідників, обробити ґрунти, забезпечити добривами та здійснити необхідне підживлення і відновлення посівних площ, а також вести контроль за кількістю та якістю добрив, використанням пестицидів і іншими аспектами.
4. Для розв'язання питань технічної оснащеності виробників, надати можливості отримання вигідних кредитів, доступ до останніх технологічних розробок і інших ресурсів.
5. Впровадити доступну систему страхування врожаїв, що сприятиме зменшенню можливих ризиків для сільськогосподарських виробників.

Якщо мова йде про рівень врожайності, то ситуація набагато цікавіша. Лідерами за врожайністю пшениці є Франція з показником 7,02 тонн на гектар, Китай з 5,8 тоннами на гектар, та Україна, яка посідає третє місце із 4,45 тоннами на гектар. Варто зауважити, що Франція, хоча і має найвищу врожайність, в 2021 році зіштовхнулася зі зниженням оцінок за декількома ключовими показниками збору врожаю м'якої пшениці, зокрема, за допомогою звіту про якість від FranceAgriMer.

Згідно з попередніми даними цього агентства, лише 30% врожаю відповідали мінімальному рівню якості пшениці, у порівнянні з 98% рік тому. Це було обумовлено аномально високою температурою повітря в Європі. У той час Китай залишається лідером, навіть при скороченні посівних площ під пшеницею, і продовжує збільшувати врожайність.

Не дивлячись на військовий конфлікт в країні, останній сезон 2021/2022 став надзвичайно успішним для України. Країна встановила новий рекорд вирощування пшениці за всю свою історію. Це досягнення було підкріплено сприятливими кліматичними умовами та достатніми опадами по всій території країни, що позитивно позначилося на врожаї пшениці та інших зернових культурах. Особливо значимі були рясні дощі в областях Дніпропетровської,

Херсонської, Кіровоградської та Запорізької, які позитивно позначилися на стані посівів [30].

Результати досліджень, спрямованих на аналіз ринку кукурудзи, показали відмінний рейтинг країн за врожайністю. Лідерами в цьому контексті є Сполучені Штати Америки з вражаючою врожайністю на рівні 11,1 тонн на гектар, Франція з результатом 10,07 тонн на гектар і Україна, що посідає третє місце з врожайністю 7,67 тонн на гектар. США вже другий рік поспіль очолюють список країн-лідерів у виробництві кукурудзи, і навіть не дивлячись на несприятливі погодні умови та затримку в посіві через надзвичайну спеку, країні вдалося досягнути високої врожайності цієї культури. Франція займає друге місце за врожайністю, і за останні роки її виробництво зросло завдяки збільшенню врожайності, незважаючи на одночасне скорочення посівних площ. Цей результат є рекордним за останні 5 сезонів [36].

Прогнози показують суттєве зменшення врожаю кукурудзи в країнах Європейського союзу через аномальне потепління, і, відповідно, планується збільшення імпорту цієї культури, включаючи постачання з України, приблизно 13 мільйонів тонн [37]. Аналіз ринку кукурудзи в Україні показав, що останній рік є рекордним за виробництвом, завдяки зростанню врожайності на 38% і лише незначному збільшенню посівних площ на 1%. Однак важливим чинником, що впливає на врожайність пшениці та кукурудзи, є місцеві опади та кліматичні умови, і в Україні ці чинники сприяють отриманню високого врожаю [38].

За даними Міністерства сільського господарства США (USDA), обсяг зовнішньої торгівлі пшеницею в травні цього року скоротився на 3,5 мільйона тонн у порівнянні з попереднім роком і становив 199,9 мільйона тонн. Протягом останнього десятиріччя цей показник зростав на 47%, досягаючи 63,8 мільйонів тонн. Основними країнами-експортерами пшениці за останній маркетинговий рік були Росія, Європейський Союз (ЄС), Австралія, Сполучені Штати Америки (США) і Україна. Зауважимо, що Україна постачає на світовий ринок пшениці стільки, скільки і половина ЄС.

Розглянемо головних експортерів пшениці більш детально:

У **росії** за останній маркетинговий рік спостерігалося зменшення виробництва пшениці на 12%, що становило 75,16 мільйонів тонн. Майже половина цього врожаю була призначена на експорт, що становило 33 мільйони тонн. Зменшення виробництва в основному було обумовлене посухою та обмеженою кількістю опадів, що мала прямий вплив на врожайність, що склала 2,72 тонни на гектар. Основними імпортерами російської пшениці були країни Африки, Близького Сходу та Спільноти Незалежних Держав, такі як Іран, Туреччина, Саудівська Аравія, Єгипет, Нігерія, Ізраїль, Пакистан, Лівія, Туніс, Ліван, Грузія, Казахстан, Вірменія, Азербайджан та інші. Загалом зменшення попиту на російську пшеницю та санкції з боку покупців вплинули на зниження її експорту [39].

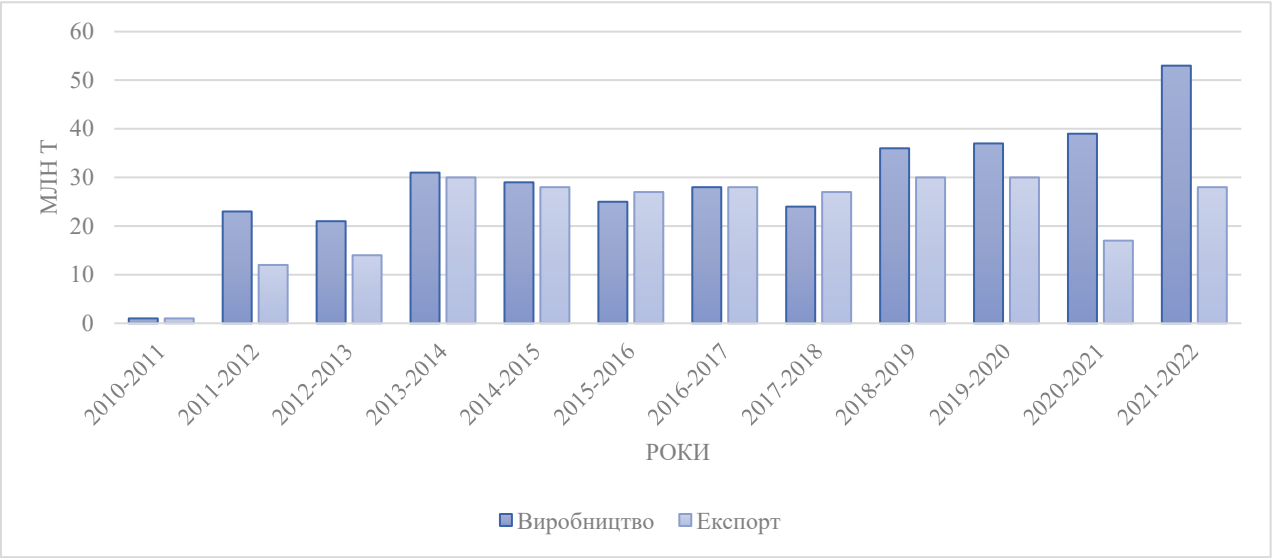
У **ЄС** найбільшими країнами-експортерами пшениці були Франція, Румунія, Німеччина, Болгарія, Литва, Латвія і Польща. Основні країни-імпортери включали Алжир, Єгипет, Китай, Нігерію, Південну Корею та Марокко. Зауважимо, що аномальна спека в країнах ЄС призвела до зниження врожайності та якості зернових культур, зокрема, збільшення обсягів низькоякісної пшениці (фуражної) в загальних обсягах врожаю.

Пшениця в **США** займає третє місце серед інших сільськогосподарських культур, і за останній маркетинговий рік спостерігалася тенденція до зменшення виробництва на майже 10%. Аграрії США передбачають зростання виробництва наступного маркетингового року завдяки сприятливим погодним умовам.

Для **України** цей рік став найрезультативнішим, з виробництвом 33,01 мільйона тонн пшениці. Основними імпортерами української пшениці були Індонезія, Пакистан, Єгипет, Бангладеш, Туреччина, Нігерія, Іспанія, Ліван, Ємен, Таїланд і багато інших. Слід відзначити, що перешкодою для експорту з України є війна, яка унеможливлює транспортування врожаю до споживачів. Уряд розглядає варіант транспортування пшениці та інших культур через залізницю через країни ЄС, такі як Польща та Румунія [40], динаміку виробництва та експорту української пшениці за 2010-2022 рр. можна побачити на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1

Динаміка виробництва та експорту української пшениці за 2010-2022 рр.



Джерело розроблено на основі даних [38], [41]

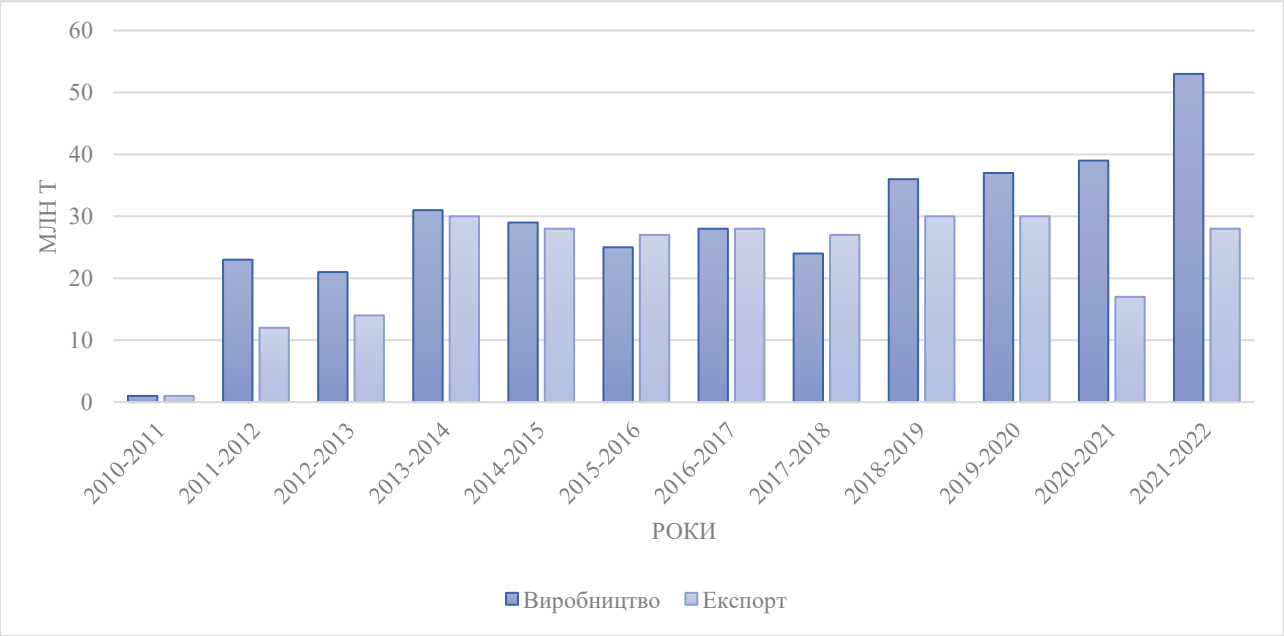
Згідно з даними Міністерства сільського господарства США за 2021/2022 Маркетинговий Рік, світове виробництво кукурудзи зросло на 83 мільйони тонн і склало 1206 мільйонів тонн. Прогнозується, що експорт кукурудзи становитиме 200,1 мільйони тонн, і основними експортерами будуть США, Бразилія, Аргентина та Україна. Враховуючи, що ринок кукурудзи також піддавався негативному впливу тих же факторів, що й ринок пшениці, Україна, яка є одним з головних експортерів цієї продукції, спостерігає збільшення обсягів експорту з інших країн, таких як Індія, Бразилія та Канада. Проте це також призвело до одночасного зростання цін на кукурудзу.

Далі слід переглянути основних експортерів кукурудзи в світі: **США** виступають як лідер серед найбільших виробників кукурудзи. Незважаючи на невідповідні погодні умови, виробництво цієї культури в країні зросло на 25,5 мільйонів тонн, що становить 7% збільшення. Більшість кукурудзи внутрішнього вжитку залишається всередині країни, і тільки 17% (63,5 мільйона тонн) експортується. Основними споживачами американської кукурудзи є Китай, Японія, Мексика, Південна Корея, Венесуела та інші країни [41]. **Бразилія** за останній рік зазнала значного зростання виробництва кукурудзи (+31%), завдяки

сприятливим погодним умовам для цієї культури. Експорт цього року збільшився вдвічі порівняно з попереднім роком і становив приблизно 43 мільйони тонн. Іран, Південна Корея, Японія, В'єтнам, Єгипет, Іспанія, Марокко, Малайзія та Саудівська Аравія є головними імпортерами бразильської кукурудзи. **Аргентина** також демонструє значний ріст виробництва кукурудзи протягом останніх чотирьох років, незважаючи на тривалу засуху в деяких регіонах. Вона збільшила посівні площі на 8% і виробництво на 3%. Головними імпортерами аргентинської кукурудзи є В'єтнам, Малайзія, Південна Корея, Єгипет, Алжир, Марокко, Перу та інші країни. **Україна** відзначилася рекордним виробництвом кукурудзи за останній рік, зі зростанням виробництва на 38%, динаміку виробництва та експорту української кукурудзи за 2010-2022 роки зображено на рисунку 2.2. Однак внутрішні конфлікти призвели до паралізу експорту цієї культури. Головними споживачами української кукурудзи є Китай, Іспанія, Нідерланди, Португалія, Туреччина, Ізраїль, Єгипет та інші країни [42].

Рисунок 2.2

Динаміка виробництва та експорту української кукурудзи за 2010/2011-2021/2022



Джерело розроблено на основі даних [38], [41]

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що Україна має значний потенціал для збільшення виробництва та експорту

сільськогосподарської продукції. Цей потенціал обумовлений наявністю в Україні важливих ресурсів, таких як якість землі, яка вважається однією з найкращих у світі, а також наявність кваліфікованих спеціалістів, вигідне географічне розташування та природні умови [43,36].

Для розвитку ринку зернових в Україні необхідно прийняти ряд державних заходів, таких як:

1. Проведення наукових досліджень у галузі селекції для створення нових сортів пшениці та кукурудзи, які будуть стійкими до змін клімату та захворювань.
2. Залучення іноземних інвестицій у сільське господарство та надання фінансової підтримки виробникам через кредити та субсидії.
3. Розвиток інфраструктури для якісного зберігання сільськогосподарської продукції, щоб уникнути втрат властивостей зерна під час зберігання.
4. Сприяння експорту готових виробів чи напівфабрикатів з зернових культур, а не лише сировини.

В Україні стикаються з рядом викликів і проблем на шляху розвитку зернового ринку. Один із основних факторів – військова агресія Росії, яка унеможливлює вчасний і достатній експорт зернових та створює перешкоди і проблеми, такі як:

- Не вивезено повністю минулорічний урожай зерна, що зберігався в сховищах.
- Відсутність достатніх обсягів сховищ для зберігання нового врожаю зернових через низькі темпи експорту минулих врожаїв та пошкодження інфраструктури в деяких регіонах.
- Переорієнтація виробників на внутрішній ринок через окупацію деяких регіонів та неможливість вирощування на деяких територіях через обмеження інфраструктури та інші фактори.
- Утруднене залізничне транспортування зернових через відмінності в залізничному покритті, нестачу вагонів та обмежені потужності для перевантаження.

- Відсутність необхідної інфраструктури для зберігання та перевантаження зерна в Європейських країнах.
- Фінансові обмеження виробників зернових культур через ускладнену логістику та збільшення часу реалізації продукції.

Треба враховувати, що залізничне транспортування зернових з України є складним процесом, тому необхідно шукати рішення, такі як побудова зернових терміналів на кордонах з країнами Європейського Союзу (Польщею та Румунією), що спростить логістику та зменшить витрати часу. Також важливо використовувати різні види сховищ та засоби для зберігання зернових культур з метою запобігання втратам властивостей товару.

2.2 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Сумської митниці

На даний момент Сумська митниця є територіальним підрозділом Держмитслужби і виконує відповідні завдання та функції в рамках своєї діяльності. Має достатньо розвинену інфраструктуру, що дозволяє їй виконувати митні операції як внутрішньо, так і на прикордонних територіях. Це означає, що компанії, які здійснюють експортно-імпортні операції, можуть розташовуватись як в межах Сумської області, так і за її межами. Перед війною, в цій області також був значний потік пасажирів, що вимагало специфічного підходу до управління.

Внаслідок повномасштабного вторгнення, діяльність Сумської митниці фактично зупинилась. Проте, досвід її попередньої роботи також потребує детального аналізу для розробки практичних рекомендацій, які допоможуть у майбутньому ефективно реагувати та приймати управлінські рішення в надзвичайних ситуаціях на пунктах пропуску і під час проведення заходів на державному кордоні. Крім того, результати цієї роботи спрямовані на забезпечення чіткого організаційного контролю над процесом митного оформлення суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності, які акредитовані в зоні діяльності митниці, а також контролем за переміщенням громадян через митний кордон України.

Для вивчення Сумської митниці, спершу слід розглянути її організаційну структуру, включаючи митні пости, відділи митного оформлення та пункти

пропуску і контролю. Також важливо проаналізувати кордон, який митниця має з іншою країною, його довжину та іншу потрібну інформацію. На підставі актуальних даних була створена структура Сумської митниці, яку можна побачити в Додатку Б. Слід відзначити, що Сумська митниця має кордон лише з однією країною, а саме з Російською Федерацією. Довжина державного кордону Сумщини з цією країною-агресоркою становить понад 560 кілометрів. На 2023 рік у зоні діяльності Сумської митниці функціонує 6 митних постів і 13 пунктів пропуску (пунктів контролю), зокрема:

- Для *авіаційного сполучення*: Суми – аеропорт.
- Для *залізничного сполучення*: Пушкарне-Ілек Пеньковка, Зернове-Суземка, Волфіне-Глушково, а також пункти контролю на станціях «Ворожба», «Хутір Михайлівський» та «Конотоп».
- Для *автомобільного сполучення*: Юнаківка-Суджа, Велика Писарівка-Грайворон, Покровка-Колотилівка, Бачівськ-Троєбортне, Рижівка-Тьоткіно, Катеринівка-Крупець."

Для подальшого аналізу ми маємо урахувати статистичні дані, які відносяться до спеціальної митної статистики за період з 2018 по 2022 роки. Оскільки результати нашого дослідження показали, що Сумська митниця має кордон лише з однією країною - Російською Федерацією, ми обмежилися аналізом даних, які відносяться до цієї країни. У таблиці 2.3 наведено основні показники спеціальної митної статистики за період з 2014 по 2022 роки (для більш докладного розгляду були взяті дані за 2014-2022 рр., оскільки кордон мається лише з однією країною).

Таблиця 2.3

Статистичні данні спеціальної митної статистики

Суміжна країна	**Одиниця виміру**	***2014 рік***	***2015 рік***	***2016 рік***	***2017 рік***	***2018 рік***	***2019 рік***	***2020 рік***	***2021 рік***	***2022 рік***
Пропущено транспортних засобів:										
російська федерація	млн. од.	5,46	3,99	3,74	4,07	3,89	3,35	1,74	1,90	0,15

Продовження таблиці 2.3

Суміжна країна	Одиниця виміру	*2014 рік*	*2015 рік*	*2016 рік*	*2017 рік*	*2018 рік*	*2019 рік*	*2020 рік*	*2021 рік*	*2022 рік*
Пропущено товарів:										
російська федерація	млн. тонн	85,06	63,29	51,05	55,48	51,62	42,30	39,44	43,43	3,03

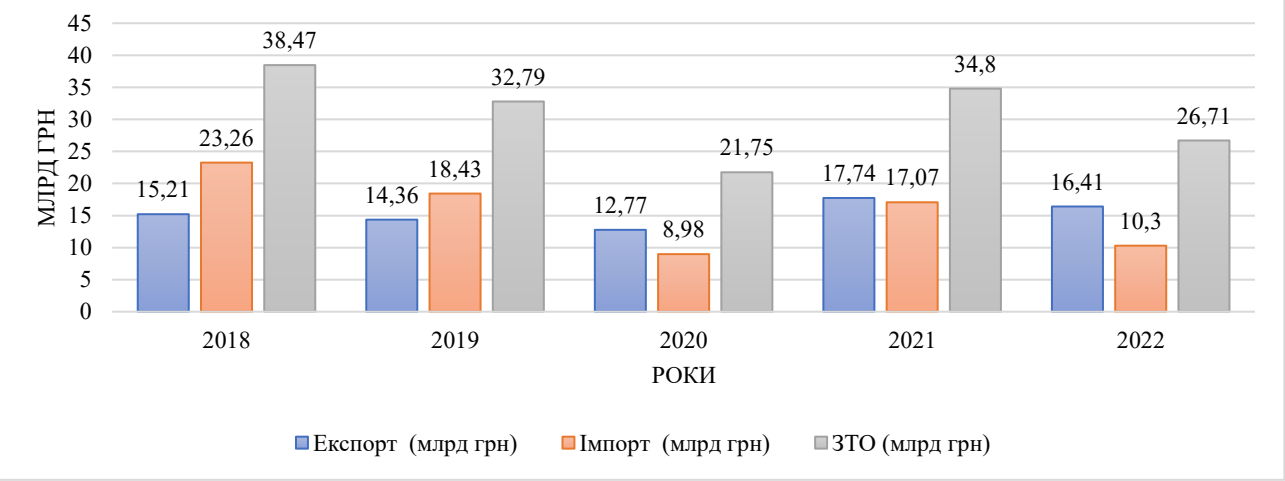
Джерело розроблено на основі даних [44]

За результатами, представленими у таблиці 2.3, можна прийти до висновку, що найбільша кількість транспортних засобів, які пройшли кордон до сусідньої країни, була зафіксована у 2014 році (5,46 мільйонів одиниць). З іншого боку, найменша кількість пропущених транспортних засобів була виявлена у 2022 році (0,15 мільйона одиниць), проте варто відзначити, що значний спад спостерігався вже у 2020-2021 роках. Щодо пропущених товарів, то найбільша кількість була зафіксована в 2014 році (85,06 мільйонів тонн), а найменша кількість також в 2022 році.

Рівносильно важливими параметрами є дані щодо переміщення товарів, зокрема: експорт, імпорт і загальний зовнішньоторговельний оборот. Рисунок 2.3 включає у себе зазначені вище показники за інформацією Держмитслужби за 2018-2022 роки для Сумської області.

Рисунок 2.3

Показники переміщення товарів: експорту, імпорту та ЗТО Сумської митниці за 2018-2022 рр. [45]



Джерело розроблено на основі даних [45]

За даними, представленими на рисунку 2.3, можна підкреслити, що найвищий обсяг експорту зафіксований у 2021 році (17,74 млрд. грн), в той час як найнижчий експорт був в 2020 році (12,77 млрд. грн). Найвищий обсяг імпорту зафіксовано у 2018 році, а найнижчий - у 2020 році. Остаточно, найвищий зовнішньоторговельний оборот відзначений у 2018 році, і найнижчий - у 2020 році. Важливо відзначити, що в 2019 і 2020 роках обсяги зовнішньої торгівлі між Україною та Російською Федерацією зменшилися, але в 2021 році, перед виникненням повномасштабної війни, вони знову зросли.

Для отримання більш докладного розуміння ситуації, розглянемо основні категорії товарів, які були експортовані та імпортовані з 2018 по 2022 рік. Це допоможе визначити обсяги торгівлі різними категоріями товарів, встановити, які товари становлять основний джерело доходу для місцевих підприємств і які мають потенціал для подальшого розвитку. Крім того, це дозволить виявити галузі, в яких регіон має конкурентні переваги або потребує розвитку. Ці дані наведені в Додатку В. Із даної інформації, поданої в Додатку В, можна зробити висновок, що структура експорту та імпорту товарів протягом 2018-2022 років в цілому залишалася стабільною, і змінювалася лише частка окремих категорій товарів.

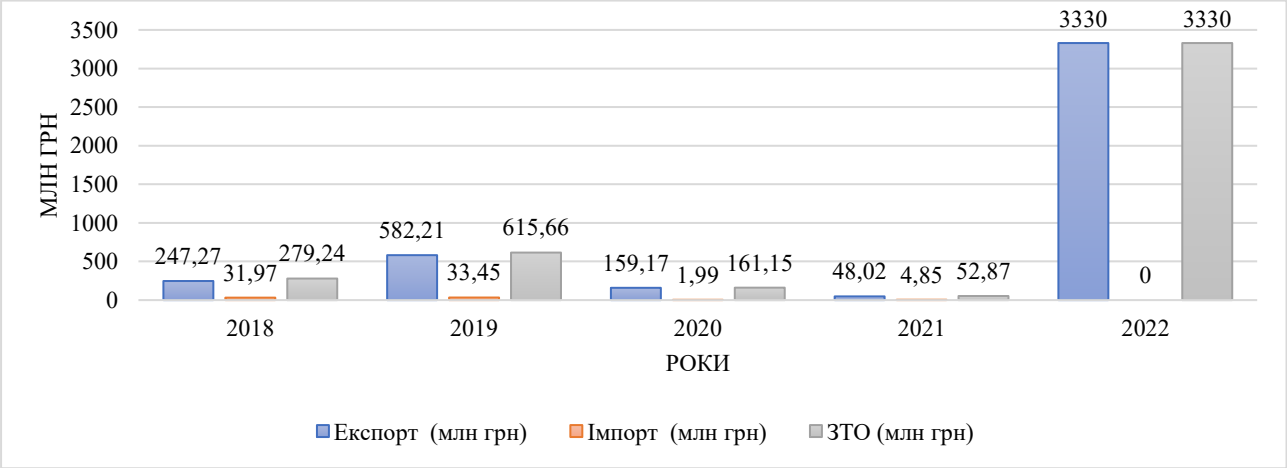
Основними товарами імпорту були такі групи товарів: продукти неорганічної хімії, включаючи сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів і ізотопів; пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них; алюміній та вироби з нього; какао та продукти з нього та різні харчові продукти та інші товари.

Основними товарами експорту були такі групи товарів: ядерні реактори, котли, машини, обладнання і механічні пристрої, а також їх частини; вироби з недорогоцінних металів; екстракти дубильні або барвні, таніни та схожі продукти; барвники, пігменти, фарби, лаки, замазки, мастики, чорнила, туші; какао та продукти з нього; пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них. Також слід зазначити що зернові культури не входили в топ-5 груп товарів екпорту протягом 2018-2021 років, проте в 2022 році ця категорія стала основним товаром

експорту Сумської митниці і становила 3,33 млн грн., що на 6832,15% більше ніж в попередньому році. Нижче, на рисунку 2.4 можемо побачити показники переміщення Сумської митниці зокрема по «зерновій продукції» за 2018-2022 роки.

Рисунок 2.4

Показники переміщення товарів «зернової продукції»: експорту, імпорту та ЗТО Сумської митниці за 2018-2022 рр. [45]

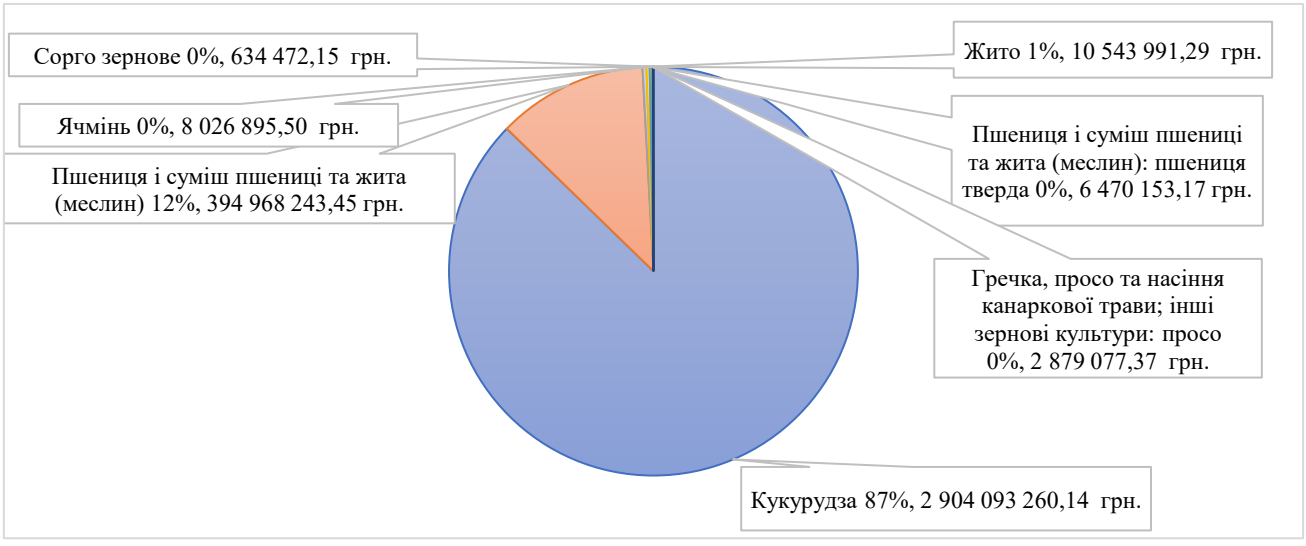


Джерело розроблено на основі даних [45]

Рисунок 2.4 підтверджує те, що в 2022 році експорт та ЗТО по зерновій продукції був найважчим протягом обраного періоду, а найнижчі показник експорту, імпорту та ЗТО спостерігалися у 2021 році. Що стосується структури експорту зернових культур, то її можна побачити на рисунку 2.5.

Рисунок 2.5

Структура експорту зернової продукції Сумської митниці в 2022 році



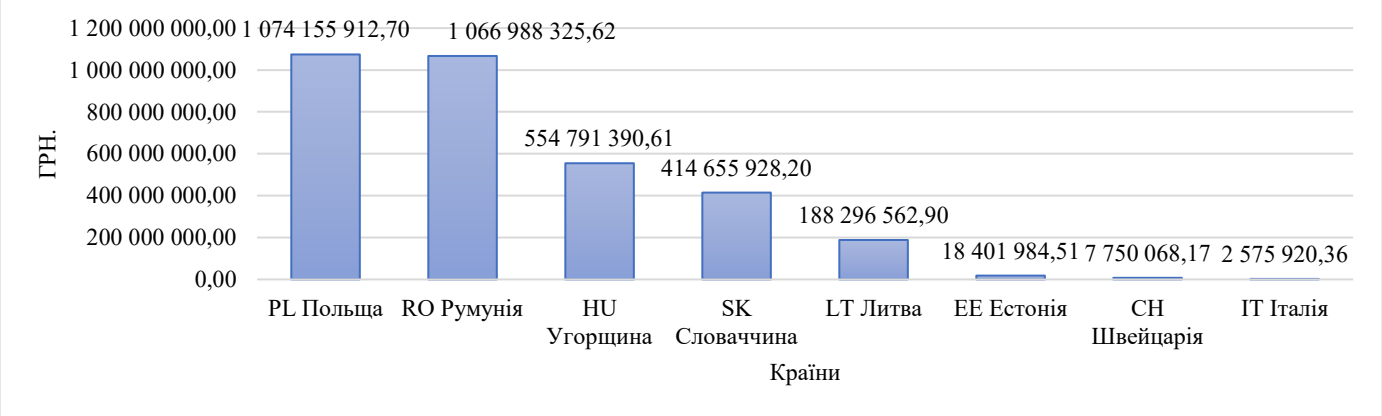
Джерело розроблено на основі даних [45]

Як бачимо основний відсоток експорту становить кукурудза (87%), пшениця і суміш пшениці та жита (меслин, 12%), жито (1%) та інші товарів, які зображені на рисунку.

Також важливо розглянути основні країни-партнери Сумської митниці протягом 2018-2022 років, їх топ-5 перелічено в Додатку Г. Згідно з даними, представленими в Додатку Г, можна відзначити, що основними країнами, які експортували товари через Сумську митницю протягом 2018-2022 років, були Російська Федерація, Білорусь, та Німеччина, а також Румунія, Польща, Узбекистан та США. З іншого боку, найбільшими країнами-імпортерами товарів також були Російська Федерація, Німеччина, а також Китай, Білорусь, Італія, Гана та Естонія. Упродовж 2018-2019 років основними лідерами у торговельних відносинах були Російська Федерація, Німеччина, Білорусь та Італія. Також на рисунку 2.6 можемо побачити основних торгівельних партнерів Сумської митниці в 2022 році, до яких найчастіше експортується зернова продукція Сумської митниці, основними партнерами є: Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина та Литва.

Рисунок 2.6

Країни-партнери Сумської митниці за експортом зернової продукції в 2022 році.



Джерело розроблено на основі даних [45]

Іншими важливими даними для дослідження є митні платежі. Надходження митних платежів (МП) до Державного бюджету за кожним видом (мито (імпортне мито, експортне мито), акцизний податок, податок на додану

вартість) з визначенням основних торговельних партнерів зафіксовані в Таблиці 2.7 і включають дані за період 2018-2022 років.

Таблиця 2.7

Надходження митних платежів Сумської митниці до Державного бюджету за 2018-2022 рр. [45]

Показник/рік	Одиниця виміру	2018	2019	2020	2021	2022
Мито	млрд. грн	0,76	0,56	0,16	0,31	0.04877
Акциз	млрд. грн	0,03	0,26	0,12	0,15	0.01932
ПДВ	млрд. грн	4,63	3,71	1,73	3,41	0.64844

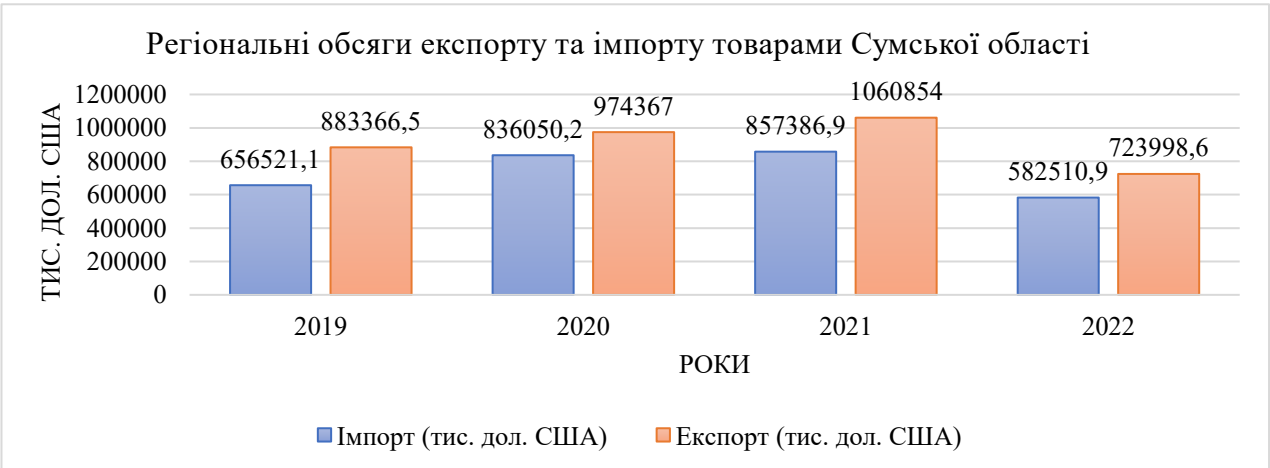
Джерело розроблено на основі даних [45]

Із даних представлених у Таблиці 2.4 видно, що найнижчі прибутки від митних зборів були зафіксовані у 2020 році, у той час як найвищі прибутки були отримані у 2022 році. Щодо надходжень від акцизного податку, мінімальні суми були зафіксовані у 2018 році, а найвищі у 2022 році. Однак, виплати з податку на додану вартість були на найнижчому рівні у 2020 році, а найвищі суми отримані у 2022 році. Також в Додатку Д, Додатку Е, Додатку Ж детально розглянуто кожен тип митних платежів до Державного бюджету окремо, а також основні торгівельних партнерів за період 2018-2022.

Останні дані, які необхідно розглянути- це регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами Сумської області, які зображені на рисунку 2.8 .

Рисунок 2.8

Регіональні обсяги експорту та імпорту товарами Сумської області



Джерело розроблено на основі даних [45]

За результатами рисунку 2.8 можна зробити висновок, що мінімальні обсяги експорту відзначалися у 2022 році (723998,6 тис. дол. США), тоді як найвищі обсяги були зафіксовані в 2021 році (1060854,0 тис. дол. США). Щодо імпорту, найменші обсяги також реєструвалися у 2022 році (582510,9 тис. дол. США), тоді як найвищі були у 2021 році (857386,9 тис. дол. США). Крім того, відсоток зростання експорту та імпорту порівняно з попередніми роками до 2021 року зростав, а після 2021 року відсоток став зменшуватися. Також можна відзначити тенденцію до зменшення частки експорту та імпорту у загальному обсязі Сумської області.

Отже, згідно з аналізом зовнішньої торгівлі видно, що обсяги експорту та імпорту значно коливаються з року в рік. Найвищі показники були в 2021 році, а найнижчі – спостерігались в 2020 році. Основними товарами експорту були машини, металеві вироби та хімічні речовини, а в 2022 році головним товаром експорту стала зернова продукція. Найбільшими партнерами Сумської митниці були Росія, Німеччина та Китай. Надходження митних платежів також варіюються, зростаючи до 2022 року.

2.3 Дослідження особливостей груп ризиків, які виникають в процесі митного контролю зернових культур в Сумській митниці

Специфіка митних ризиків Сумської митниці визначається конкретними умовами та особливостями цього регіону. До основних характеристик митних ризиків Сумської митниці можна включити: **прикордонне розташування-** Сумська митниця розташована на кордоні України, що може призвести до специфічних ризиків, пов'язаних з контролем перетину кордону та транспортуванням товарів через кордонні переходи; **аграрна спрямованість-** Сумщина відома своєю сільськогосподарською спрямованістю, що може відображатися на великому обсязі зернових культур та аграрних товарів, які перевозяться через митницю; **геополітичні аспекти-** геополітичні конфлікти та напруги в регіоні можуть впливати на зовнішню торгівлю та ризики, пов'язані з ними, включаючи можливість обмежень в торгівлі та граничні конфлікти; **транспортна інфраструктура-** наявність або відсутність розвинутої

транспортної інфраструктури та якість доріг може вплинути на швидкість та безпеку перевезення товарів через митницю; **культурні та інституційні особливості-** місцева ділова культура, ступінь дотримання правил та етичних стандартів можуть вплинути на ризики корупції та ефективність митного контролю; **спеціалізація митниці-** якщо Сумська митниця спеціалізується на обробці певних видів товарів, це може створити специфічні ризики, пов'язані з цими товарами; **географічне положення-** близькість до міжнародних кордонів та прикордонні переходи можуть впливати на ризики, пов'язані з контролем та переміщенням товарів через митницю.

Проте умовах війни в Україні митні ризики при митному контролі та митному оформленні зернової продукції на Сумській митниці, особливо при митниці, що межує з країною-агресором, є особливо актуальними та складними. Тому розглянемо різні види митних ризиків, які виникають в таких умовах, та способи їхнього управління та мінімізації.

Умови війни призвели до введення санкцій та обмежень на міжнародний обіг товарів, включаючи зернову продукцію. Це може створити значні ризики для митного контролю та оформлення на Сумській митниці, яка межує з країною-агресором. Санкції можуть призвести до заборони ввезення чи вивезення певних товарів, а обмеження можуть змінити митну політику та правила. Митниця повинна бути в готовності реагувати на такі зміни та співпрацювати з відповідними органами та міжнародними організаціями, щоб забезпечити дотримання санкцій та обмежень. Способи управління цими ризиками можуть включати в себе розробку планів дій та стратегій в разі введення санкцій, співпрацю з імпортерами та експортерами щодо пошуку альтернативних ринків та постачань, а також розвиток додаткових джерел постачання та ринків, які не підпадають під санкції.

Також є ризик і можливість проникнення незаконних озброєних груп на територію митниці, втрату контролю над пунктами пропуску, а також можливість зміни митних правил та процедур у разі воєнного стану. Для управління цими ризиками важливо встановити ефективну систему митного контролю та нагляду,

яка враховуватиме специфіку воєнних умов. Також потрібно співпрацювати з військовими органами та забезпечити безпеку персоналу та обладнання митниці. Запровадження режиму підвищеної готовності та планування використання резервних митних пунктів може допомогти забезпечити функціонування митниці в умовах війни.

Дані реалії також можуть сприяти контрабанді та незаконному переміщенню зернової продукції через нелегальні шляхи. Це може призвести до втрат для державного бюджету та нерегульованої торгівлі, яка може шкодити легальним виробникам та імпортерам. Для запобігання цим ризикам важливо зміцнити контроль на кордоні та розвинути систему моніторингу, яка допомагатиме виявляти незаконний рух товарів. Також важливо співпрацювати з правоохоронними органами та податковими службами для виявлення та припинення контрабанди. Умови війни можуть вимагати посилення заходів безпеки та контролю на кордоні та в регіоні, щоб запобігти контрабанді та незаконному переміщенню товарів.

В умовах війни можуть відбутися зміни торговельних партнерів та ринків збуту зернової продукції. Це може вимагати адаптації митниці до нових ринкових реалій та встановлення нових торговельних відносин. Ризики включають в себе можливість втрати ринків збуту та зменшення обсягів торгівлі. Для управління цими ризиками важливо вести активну політику пошуку нових торговельних партнерів та розвивати альтернативні ринки збуту. Також важливо встановити ефективну систему митного контролю та нагляду, яка враховуватиме зміни в торговельних відносинах. Співпраця з торговельними асоціаціями та бізнес-групами може допомогти визначити нові можливості та ринкові стратегії.

Ну і звісно ж зміна законодавства та митних правил в умовах війни може призвести до ризиків , а саме введення нових правил, обмежень та процедур, які можуть ускладнити митний процес та збільшити адміністративну тяготу для імпортерів та експортерів. Для управління цими ризиками важливо бути в курсі всіх змін в законодавстві та митних правилах, а також розвивати зв'язки з митними органами та урядовими установами. Також важливо мати гнучкі

процедури та плани для адаптації до змін, які можуть виникнути в умовах війни. Забезпечення відповідності новим правилам та вимогам є ключовим аспектом управління цими ризиками.

Отже, умови війни призводять до складних митних ризиків при митному контролі та митному оформленні зернової продукції на Сумській митниці, що межує з країною-агресором. Це включає в себе ризики санкцій та обмежень, вплив збройного конфлікту, контрабанди та незаконного переміщення товарів, зміни торговельних партнерів та ринків збуту, а також зміни законодавства та митних правил. Управління цими ризиками вимагає ефективної системи контролю, співпраці з військовими та правоохоронними органами, розвитку альтернативних ринків та постачань, активного пошуку нових торговельних партнерів та стратегій, а також постійного моніторингу та адаптації до змін в умовах війни. Забезпечення ефективного митного контролю та оформлення є важливим для забезпечення безпеки та стабільності зернової продукції та митного процесу на Сумській митниці в умовах війни.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

3.1 Напрями вдосконалення системи управління митними ризиками в Сумській митниці

На сучасному етапі основним завданням удосконалення нормативно-правового супроводу системи управління ризиками при переміщенні товарів та транспортних засобів через кордон є чітке визначення послідовності дій посадових осіб митниць, які працюють у різних пунктах пропуску. Також важливим є впровадження єдиної методології застосування наявного програмного забезпечення і технічних засобів митного контролю. На сьогоднішній день в Держмитслужбі України створено обмежений за чисельністю структурний підрозділ з управління митними ризиками, і на регіональному рівні відсутні повноцінні підрозділи такого спрямування. Це ускладнює внутрішню організаційну взаємодію та зв'язки з іншими контролюючими та правоохоронними органами, заважає вчасно впливати на операційні процеси та контролювати результати вжитих заходів. Вирішення цієї проблеми полягає у посиленні кадрового забезпечення структурного підрозділу з управління митними ризиками Держмитслужби (Центральний апарат), досягненні оптимального рівня децентралізації відповідних функцій та створенні розгалуженої регіональної мережі спеціалізованих самостійних підрозділів у митницях.

Також для прискорення зовнішньоекономічних операцій важливо спростити та зменшити митні процедури. Одночасно, для підвищення ефективності митного контролю внаслідок спрощення, потрібно використовувати комплексний підхід до покращення системи, яка забезпечує виконання митного законодавства. Управління ризиками грає ключову роль в цьому процесі і визначає результативність митних органів. Важливо врахувати, що система управління ризиками є основою для вибіркового митного контролю та обмежує кількість митних формальностей до необхідних мінімальних для виконання вимог митного законодавства.

Отже, переваги механізмів управління ризиками підкреслюють важливість їх пріоритетної ролі у функціонуванні митної системи України. Варто зауважити, що в сучасних умовах ефективне функціонування системи митного контролю та управління ризиками базується на наявності розвинутої інформаційної інфраструктури, активному впровадженні новітніх технологій, систематичному навчанні та професійному зростанні фахівців, а також міжнародній адміністративній взаємодопомозі [46]. Для ефективного управління митними ризиками Держмитслужби в Україні:

1. Розробити та вдосконалити програмне забезпечення для автоматизації аналізу та оцінки ризиків у пунктах пропуску через державний кордон.
2. Розробити та впровадити механізм таргетингу для ідентифікації та перевірки найбільш ризикових зовнішньоекономічних операцій.
3. Створити комплексну автоматизовану систему моніторингу застосування системи управління ризиками.
4. Поліпшити підходи до аналізу та оцінки ризиків при митному контролі.
5. Використовувати додаткові засоби верифікації результатів митного контролю.
6. Підтримувати актуальність автоматизованої системи аналізу та управління ризиками шляхом додавання нових профілів ризику та вдосконалення алгоритмів аналізу.
7. Удосконалити бази даних ризиків для внесення і відстеження можливих порушень законодавства.
8. Удосконалити механізм надання перевізниками попередньої інформації про транспортні засоби та товари з дотриманням часових нормативів.
9. Покращити системи підготовки та навчання посадових осіб з питань аналізу та оцінки митних ризиків.

10. Забезпечити підготовку новопризначених співробітників митниць в питаннях управління митними ризиками [47].

У даний момент Держмитслужба України переживає складний процес трансформації в умовах воєнного стану. Сучасна реформа митної служби включає ІТ трансформацію, що передбачає впровадження нових рішень з метою модернізації сервісів та оптимізації робочих процесів в митниці. ІТ трансформація включає такі основні напрямки: "Єдине вікно", "Митний контроль і оформлення", "Розумний пункт пропуску", "Публічна звітність й аналітика", "Кібербезпека", "Гармонізація з ЄС". Ці напрямки також входять в проєкт "е-Митниця", який є одним із проєктів цифровізації, запланованим для завершення до кінця 2022 року. У рамках напрямку "Митний контроль і оформлення" проводиться впровадження АСУР 2.0 та АСМО 2.0 як заміна існуючій автоматизованій системі митного оформлення "Інспектор" та інтеграція автоматизованої системи аналізу та управління ризиками [48].

Крім того, в 2022 році в Україні розпочалася фаза впровадження Міжнародної транзитної системи (NCTS), яка є основою для Європейської Конвенції про процедуру спільного транзиту. Це вимагало оновлення системи управління ризиками та митного оформлення для їх інтеграції з NCTS. Впровадження транзитної системи NCTS на національному та міжнародному рівнях входить в напрямок "Гармонізація з ЄС". Очікується, що оновлена та удосконалена автоматизована система управління ризиками (далі-АСУР 2.0) допоможе перевести велику кількість даних у цифровий формат та процеси в онлайн режим, а також надасть можливість оперативно ідентифікувати джерела ризику, що породили митні формальності, оцінити ефективність профілів ризиків та, при необхідності, оперативно оновлювати чи припиняти їх застосування.

Сучасні технології аналізу, оцінки та управління ризиками, доступні завдяки розвитку інформаційних технологій, надають митним органам найефективніший інструментарій для виконання їх завдань. Проте управління ризиками є лише однією з компонентів, необхідних для забезпечення ефективності діяльності митної адміністрації. Без розвитку інфраструктури та

системних змін неможливо вирішити проблеми функціонування митної системи України.

Для покращення митного контролю та мінімізації митних ризиків важливо вдосконалити організаційну структуру митних органів (Центрального апарату), оскільки постійне їх реформування призводить до зниження ефективності деяких функцій митної служби. В даний момент не досягнуто належної внутрішньої співпраці між структурними підрозділами митної служби та не забезпечено необхідних зв'язків з іншими контролюючими та правоохоронними органами, що ускладнює вплив на операційні процеси та контроль за їх результатами. Важливо підсилити кадрове забезпечення структурного підрозділу Держмитслужби, віддати перевагу оптимальній децентралізації відповідних функцій та створити розгалужену регіональну мережу спеціалізованих підрозділів на митницях.

Покращення також вимагає координації діяльності та обміну даними між Державною митною службою України та іншими державними органами. Не менш важливим є питання налагодження співпраці з митними органами сусідніх країн для обміну інформацією щодо митної вартості, країни походження товарів та класифікації товарів тощо. Приєднання України до Конвенції про спільний транзит є значущим кроком в цьому напрямку, оскільки це сприятиме обміну митною інформацією з країнами-членами Конвенції в режимі реального часу та надасть можливість отримувати інформацію для переміщення товарів транзитом. Реалізація цих змін значно підвищить ефективність управління ризиками в митній справі України.

Отже, для прискорення зовнішньої торгівлі необхідно спростити митні процедури, однак, для підвищення ефективності митного контролю, важливий комплексний підхід до удосконалення системи, що враховує використання управління ризиками. Важливо враховувати, що система управління ризиками є основою для вибіркового митного контролю та сприяє ефективному функціонуванню митної системи в Україні. Взявши за основу систему управління митними ризиками в Європейському Союзі, було сформульовано ключові

напрямки удосконалення системи управління митними ризиками в Україні в контексті митного контролю. Ці напрямки включають в себе: поліпшення законодавчого забезпечення діяльності управління митними ризиками; розвиток організаційної структури, щоб забезпечити ефективність системи управління ризиками; розробку та затвердження порядку виконання митних формальностей; організаційне супроводження процесів управління ризиками; вдосконалення процесів управління ризиками та забезпечення ефективної взаємодії між учасниками; використання сучасних інформаційних технологій для аналізу та оцінки ризиків; застосування додаткових механізмів верифікації результатів митного контролю; внесення змін до Митного кодексу України для можливості прийняття митницями попередніх рішень щодо визначення митної вартості товарів; забезпечення ресурсного забезпечення та підготовки кваліфікованого персоналу

Запропоновані напрямки удосконалення системи управління митними ризиками у сфері митного контролю, провідного зарубіжного досвіду, сприятимуть створенню в Україні сучасної, гнучкої та багатофункціональної системи управління митними ризиками.

3.2 Міжнародні підходи та рекомендації щодо управління митними ризиками

Наразі міжнародна практика у сфері митної справи має обширну методичну базу для формування національних систем управління ризиками (СУР). Ця ситуація потребує від українських фахівців уваги до вивчення окремих аспектів вдосконалення системи управління ризиками в Україні. Сучасні виклики та загрози, що постають перед митною системою країни, стимулюють розробку нового підходу до управління ризиками в зовнішньоекономічній галузі. Вдосконалення поточної моделі СУР повинно бути орієнтоване на комплексне розуміння ризиків, що виникають у роботі митних працівників під час виконання ними своїх обов'язків. Ці ризики включають корупційні та кадрові аспекти, серед інших, і виявлення їх у процесі митного оформлення товарів на даний момент є проблематичним через обмежену інформацію в митних базах даних.

Багато вчених провели дослідження в галузі управління митними ризиками, включаючи вивчення міжнародних стандартів митного контролю. Недавні публікації, такі як дослідження І. Бережнюка та В. Туржанського [49], відділили особливу увагу сучасним тенденціям в організації митного контролю з використанням ризик-орієнтованих інструментів. Крім того, О. Неліпович проаналізував правове забезпечення управління митними ризиками та стратегічні напрями розвитку системи управління ризиками в Україні [50]. Фундаментальне дослідження І. Бережнюка визначило міжнародний досвід та вітчизняну практику управління ризиками в митній справі та систематизувало їх аспекти у різних країнах світу [51]. Також необхідно зауважити, що наразі спостерігається відсутність загальноприйнятих теоретичних підходів до управління митними ризиками на міжнародному рівні. Досвід європейських країн є найбільш релевантним не лише в зв'язку з євроінтеграційними планами України, а також через складність його впровадження в цих країнах.

Система управління ризиками (СУР) є вкрай важливою частиною проєкту "спрощення митних процедур" і звісно привертає увагу митних служб всіх європейських держав. Задля оптимізації митних процедур СУР безперестанно вдосконалює свою діяльність, що ускладнює процес гармонізації цієї системи. Кожна країна Європейського Союзу має свою незалежну модель і правила у сфері митної діяльності. Однак метою ЄС є упровадження загальних правил та моделі для всіх європейських держав у сфері митної діяльності.

А. Корронка та А. Кантіані вивчають діяльність європейських митниць, а найбільше уваги приділяють італійській митниці. Науковці наполягають на тому, що процес управління ризиками систематичний та логічний метод для аналізу, визначення та обробки ризиків. Цей метод можна розглядати на чотирьох основних етапах:

- Вивчення умов, в яких працює організація для визначення цілей управління ризиками.
- Аналіз ризиків для їх класифікації та каталогізації.

- Обробка ризиків, що включає створення профілів ризиків та допомагає визначити конкретні заходи реагування на ідентифіковані загрози.
- Постійний моніторинг та оцінка використаних стратегій для управління ризиками.

Італійські експерти детально розглядають переваги управління ризиками, включаючи зниження найсерйозніших правопорушень, стримування корупції завдяки автоматизації, прискорення процесів митного оформлення, оптимізацію ресурсів та збільшення збору платежів. Також існує можливість функціональної інтеграції різних відомств, що сприяє спрощенню процесів митного оформлення.

Основні принципи управління ризиками включають: селективність контролю, що передбачає вибіркову перевірку; спрощення процедур огляду в залежності від рівня ризику; прискорене оформлення для скорочення кордонних витрат та гарантії обумовлених строків управління, цей останній аспект надзвичайно важливий, оскільки у багатьох європейських країнах багато компаній перейшли на системи без складів та забезпечують безперервну поставку товарів на виробництво. Це сприяє приваблению іноземних інвестицій.

Система вибіркових перевірок на митниці включає такі етапи: "зелений канал," який передбачає повністю автоматизований контроль; "жовтий канал," що включає документальний контроль; та "помаранчевий канал," який в Італії включає рентгенівський контроль та перевірки після випуску товарів, що здійснюються в митних органах та серед учасників ЗЕД. Контроль заходів безпеки, серед інших завдань, спрямований на забезпечення безпеки в торгівлі, особливо після подій 11 вересня 2001 року в США. З метою забезпечення безпеки була розроблена спеціальна програма співпраці з країнами ЄС та США. Механізм взаємодії запускається ще до оформлення митної декларації, залучаючи комп'ютерну систему під час оформлення документів і використовуючи різні канали контролю. У Італії, починаючи з 2004 року, митні служби використовують оглядові комплекси.

Активно застосовується нагляд на місцях виробництва товарів, що дозволяє уникнути перевірок вантажів на кордоні. Використання

телекомунікаційних систем сприяє автоматизації взаємодії між компаніями, урядовими структурами та різними відомствами. Щодо системи управління ризиками (СУР), законодавство Європи передбачає: роботу на основі ризиків; використання електронних декларацій; пост-митний аудит; комп'ютеризоване оформлення; спрощені процедури; спільне використання інформації.

Італійські експерти вважають, що в Україні слід активніше використовувати авторизованих учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також слід розробити власну систему критеріїв для їхнього відбору та впровадити дійсно "зелений канал". Співпраця між митницями на міжнародному рівні є ключовою, аналогічно проекту співпраці між митними адміністраціями Італії та Албанії.

Основним регуляторним актом для управління ризиками митними адміністраціями країн-членів ЄС є Митний кодекс Співтовариства. Для країн, спрямованих на приєднання до ЄС, включаючи Україну, Єврокомісією розроблено практичні рекомендації для модернізації митних служб у різних ключових сферах, включаючи управління ризиками. У країнах Європейського Союзу управління ризиками спрямоване на оцінку діяльності конкретних учасників зовнішньоекономічної діяльності, а не на акцентуванні уваги на характеристиках товарів [52].

Система управління ризиками, що застосовується Королівською митною та акцизною службою Великої Британії, складається з трьох основних компонентів. По-перше, вона використовує автоматизовану систему для визначення рівня ризику в межах Центру. По-друге, вона використовує розвідувальну інформацію від правоохоронних підрозділів митної служби. По-третє, вона базується на інтуїції посадової особи митного органу. Оскільки більшість вантажів, що перетинають кордон Великої Британії, походять з країн ЄС, і надходять тільки транспортні та комерційні документи, що містять обмежену інформацію для проведення ефективного митного контролю, інформація від інших контрольних органів виявляється ключовою. У таких випадках вона надходить завдяки організації єдиної бази даних. Автоматизована

система визначення рівня ризику аналізує цю інформацію та надає кінцевий коефіцієнт рівня ризику. Цей коефіцієнт служить основою для подальших дій митного інспектора, який працює в онлайн режимі, підключений до центрального обчислювального комплексу. Якщо інспектор визначає високий або близький до високого рівень ризику, то він проводить детальний аналіз індикаторів ризику та вирішує, які заходи з мінімізації ризику необхідно застосувати. Система управління ризиками, яку використовують у Великій Британії, базується на сучасних підходах та технологіях, що забезпечують підвищення ефективності роботи митних служб.

Модель системи управління та аналізу ризиків в Сполучених Штатах включає чотири основні етапи: створення бази даних та накопичення інформації; аналіз та оцінка ризиків; впровадження заходів щодо зниження ризиків, а також контроль та звітність [53]. В США діють програми контролю та організації, такі як митне інспектування фінансово-господарської діяльності імпортерів, фізичний огляд та перевірка правильності заповнення митних документів, які були запроваджені більше 10 років тому, але зараз вони є ключовими складовими сучасної системи управління ризиками в Сполучених Штатах.

Стратегія розвитку системи управління ризиками в сфері митного контролю на період до 2022 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 [54], визначає шляхи розвитку та вдосконалення системи управління митними ризиками в Україні як на центральному, так і на регіональному рівні.

У березні 2021 Україна розпочала впровадження системи NCTS, яка є ключовою передумовою для міжнародного використання цієї технології. NCTS є основою для європейської Конвенції про процедуру спільного транзиту. Оновлена автоматизована система управління ризиками, відома як АСУР 2.0, переносить значну частину даних з паперового формату до цифрового і переводить багато процесів із оффлайн у онлайн режим. Вона також спрощує виявлення джерел ризику, що спричиняють митні формальності, та оцінює

ефективність роботи профілів ризиків, дозволяючи при необхідності їх оперативне оновлення чи призупинення.

У квітні почалося тестування АСУР 2.0 відповідними відділами Держмитслужби. Реформа Митниці включає в себе впровадження нових ІТ-рішень для модернізації сервісів і процесів, і це обумовлено ІТ трансформацією. ІТ трансформація Митниці розглядає шість основних напрямків: «Єдине вікно», «Публічна звітність і аналітика», «Митний контроль і оформлення», «Кібербезпека», «Гармонізація з ЄС», «Розумний пункт пропуску». Ці напрямки також входять до проєкту "е-Митниця," який є одним із проектів цифровізації, запланованих до реалізації до кінця 2022 року [55].

У вересні 2021 році за результатами тестування інформаційної системи "Митний аудит" були оцінені, і користувачі (працівники митних органів) дали позитивну оцінку зручності використання системи, яка відповідає стандартам UX тестування. Тестування проводилося спільно з Департаментом митного аудиту та обліку осіб Держмитслужби та підтримкою експертів Команди підтримки реформ Держмитслужби. В подальшому передбачається розширення функціоналу програмного продукту з використанням партнерської підтримки, включаючи Європейський Союз, Центральне агентство з управління проектами (CPMA, Литва), @EU4PFM та Команду підтримки реформ.

Отже, дане дослідження також підтверджує, що система управління митними ризиками в передових країнах світу ґрунтується на стратегічних, організаційних і управлінських засадах, аналізі ризиків, їх обробці та моніторингу. Українська система управління ризиками розроблялася з врахуванням міжнародних стандартів і позитивного міжнародного досвіду. Для подальшого розвитку розглядаються можливості удосконалення механізму аналізу ризиків на рівні окремих митниць, зокрема організація роботи митниць на регіональному рівні відповідно до міжнародного стандарту ISO 31000:2018 "Ризик-менеджмент – керівні принципи". Це також передбачає використання сучасних програмно-технічних засобів та ІТ-рішень залученням фахівців з комп'ютерних технологій для регіонального профілювання митних ризиків.

ВИСНОВКИ

В першому розділі роботи було проведено детальний аналіз системи постмитного аудиту в Україні та визначено низку пріоритетних заходів для його подальшого розвитку. Зокрема, наведено інституційні кроки, що включають перегляд нормативно-правових актів, розширення бази ризиків, удосконалення управління ризиками на різних рівнях, автоматизацію процесів та розробку сценаріїв розгляду митних ризиків. Досліджено поняття ризику в митній діяльності, визначено етапи його виникнення та запропоновано заходи для нейтралізації ризиків на підприємствах. Виокремлено майбутні напрямки досліджень, такі як пошук нових способів покращення митного оформлення товарів в умовах зовнішньоекономічних операцій та змінного зовнішнього середовища. Також у ході аналізу було виявлено, що управління митними ризиками базується на принципах селекції, зокрема, використовуючи стандарт ISO 31000. Цей стандарт рекомендує інтегрований підхід до управління ризиками, використовуючи технології управління змінами та співпрацю між відомствами для створення регіонального управління ризиками. Зокрема, даний підхід спрямований на рішення проблем стрімких змін у середовищі та технологіях, що дозволяє ефективно задовольняти потреби всіх зацікавлених сторін та забезпечує стабільне функціонування митної системи.

У другому розділі було досліджено ринок зернових культур в Україні. На основі даного дослідження можна зробити висновок, що Україна має значний потенціал для збільшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, а також до зростання частки експорту продукції з більшою часткою доданої вартості для виробника. Цей потенціал обумовлений наявністю в Україні важливих ресурсів, таких як якість землі, яка вважається однією з найкращих у світі, а також наявність кваліфікованих спеціалістів, вигідне географічне розташування та природні умови. Для розвитку ринку зернових в Україні необхідно прийняти ряд державних заходів, таких як: проведення наукових досліджень у галузі селекції для створення нових сортів пшениці та кукурудзи, які будуть стійкими до змін клімату та захворювань; залучення іноземних

інвестицій у сільське господарство та надання фінансової підтримки виробникам через кредити та субсидії; розвиток інфраструктури для якісного зберігання сільськогосподарської продукції, щоб уникнути втрат властивостей зерна під час зберігання; сприяння експорту готових виробів чи напівфабрикатів з зернових культур, а не лише сировини. На сьогоднішній день, Україна стикається з рядом викликів і проблем на шляху розвитку зернового ринку. Один із основних факторів – військова агресія Росії, яка унеможливлює вчасний і достатній експорт зернових та створює перешкоди і проблеми, такі як: не вивезено повністю минулорічний урожай зерна, що зберігався в сховищах; відсутність достатніх обсягів сховищ для зберігання нового врожаю зернових через низькі темпи експорту минулих врожаїв та пошкодження інфраструктури в деяких регіонах; переорієнтація виробників на внутрішній ринок через окупацію деяких регіонів та неможливість вирощування на деяких територіях через обмеження інфраструктури; утруднене залізничне транспортування зернових через відмінності в залізничному покритті, нестачу вагонів та обмежені потужності для перевантаження; відсутність необхідної інфраструктури для зберігання та перевантаження зерна в Європейських країнах; фінансові обмеження виробників зернових культур через ускладнену логістику та збільшення часу реалізації продукції. Треба враховувати, що залізничне транспортування зернових з України є складним процесом, тому необхідно шукати рішення, такі як побудова зернових терміналів на кордонах з країнами Європейського Союзу (Польщею та Румунією), що спростить логістику та зменшить витрати часу.

Також в другому розділі проведено аналіз зовнішньої торгівлі Сумської митниці, яке вказує на значні коливання обсягів експорту та імпорту, з найвищими показниками в 2021 році та найнижчими в 2022 році. Основними товарами експорту були машини, металеві вироби та хімічні речовини, а головними партнерами - Росія, Німеччина та Китай. Надходження митних платежів також варіюються, зростаючи до 2022 року. Загалом, обсяги зовнішньої торгівлі в Сумській області показують тенденцію до зменшення після 2021 року. Також, умови війни призводять до складних митних ризиків при митному

контролі та оформленні зернової продукції на Сумській митниці, що межує з країною-агресором. Це охоплює ризики санкцій та обмежень, вплив збройного конфлікту, контрабанди та незаконного переміщення товарів, зміни торговельних партнерів та ринків збуту, а також зміни законодавства та митних правил. Управління цими ризиками вимагає ефективної системи контролю, співпраці з військовими та правоохоронними органами, розвитку альтернативних ринків та постачань, активного пошуку нових торговельних партнерів та стратегій, а також постійного моніторингу та адаптації до змін в умовах війни.

У третьому розділі розглянуто шляхи підвищення ефективності управління. Для прискорення транскордонних потоків необхідно спростити митні процедури, однак, для підвищення ефективності митного контролю, важливий комплексний підхід до удосконалення системи, що враховує використання управління ризиками. Важливо враховувати, що система управління ризиками є основою для вибіркового митного контролю та сприяє ефективному функціонуванню митної системи в Україні. Для досягнення цієї мети пропонуються конкретні заходи, такі як розробка програмного забезпечення для автоматизації аналізу ризиків, удосконалення комплексних автоматизованих систем моніторингу та інші. Ці заходи сприятимуть модернізації митної системи в Україні.

Також аналізуючи міжнародні практики було виявлено, що система управління митними ризиками в передових країнах світу ґрунтується на стратегічних, організаційних і управлінських засадах, аналізі ризиків, їх обробці та моніторингу. Українська система управління ризиками розроблялася з врахуванням міжнародних стандартів і позитивного міжнародного досвіду. Для подальшого розвитку розглядаються можливості удосконалення механізму аналізу ризиків на рівні окремих митниць, зокрема організація роботи митниць на регіональному рівні відповідно до міжнародного стандарту ISO 31000:2018 "Ризик-менеджмент – керівні принципи". Це також передбачає використання сучасних програмно-технічних засобів та ІТ-рішень залученням фахівців з комп'ютерних технологій для регіонального профілювання митних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Guidelines for post-clearance audit (PCA) [Електронний ресурс] / World customsorganization. – 2022. – Режим доступу: https://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/guidelines/pca-guidelines.aspx .
2. Вакульчик О. М. Формування системи митного аудиту в Україні : монографія /О. М. Вакульчик, І. Г. Бережнюк, П. В. Пашко, Ю. Є. Петруня, Т. С. Єдинак; ред.:О. М. Вакульчик; Держ. НДІ мит. справи, Акад. мит. служби України. – Хмельницький :Мельник А. А., 2014. – 207 с. – (Мит. справа в Україні; т. 25). – Бібліогр.: с. 175–193 – укр.
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973року (редакція на 12.07.2023) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643 .
4. Митний кодекс України (від 17.10.2023 No 4495-VI) [Електронний ресурс]. –Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 .
5. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізаціїзаходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 No 684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15
6. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митноїсправи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій (далі – наказ No 1011),зі звільненням від оподаткування митними платежами: наказ Міністерства фінансів України від 20 вересня 2012 року No 1011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0988-12
7. Наказ Міністерства фінансів України від 02.06.2015 No 524 «Про затвердження Порядкуформування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників [...]». –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-15
8. Пашко П. В. Митний аудиторський контроль / П. В. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2012. –No 5. – С. 89–101.
9. Петруня Ю. Є. Митні процедури в контексті здійснення митного постаудиту [Електроннийресурс] / Ю. Є. Петруня, В. А. Туржанський // Вісник Національного університету «Львівськаполітехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблемирозвитку. – 2014. – No 797. – С. 117–125. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_
10. Вітлінський В., Маханець Л. (2008). Ризикологія зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. К.: КНЕУ.
11. Пашко П. В. (2015). Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) : моногр. Одеса: АТ «ПЛАСКЕ».
12. Терещенко С. С. (2010). Концептуальні основи ризик-менеджменту у галузі митної справи. Митний брокер, № 5. С. 55–86.

13. Терещенко С., Галько В. (2010). Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур. Митна безпека. Серія «Право», 2, 26–36
14. Пісной П. (2013). Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками. Ефективність державного управління, 18/19, 344–353.
15. Ковальова М. Л. (2020). Основи системи управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності. Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». № 2, 166–169.
16. Ковальова М. Л. (2021). Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство», №35/2021, 42–46.
17. Крухмальов С. Б. Концепция проведения эффективного постаудит-контроля и внедрение упрощенной процедуру контроля таможенной стоимости. Доклад от 05.02.2014. URL: http://rada.minrd.gov.ua/ analitichni-materiali.
18. Єдинак Т. С. (2008). Постмитний аудит як фактор забезпечення економічної безпеки країни: зарубіжний досвід та українська перспектива. Вісник Академії митної служби України, № 4. С. 70–76.
19. Усач Б. Ф. (2005). Аудит за міжнародними стандартами. К. : Знання.
20. Співак І. В. (2010). Технології митного контролю доцільно удосконалити. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», № 2(6), 146–150.
21. Білуха М. Т. (2016). Митний контроль: організація і методологія. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), № 1(64), 181–187.
22. Гуцаленко Л., Марчук У., Фабіянська В. (2018). Митний пост-аудит: навч. пос. К.: Центр учбової літератури.
23. Наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0882-12.
24. WCO (2008). Customs in the 21st century. Enhancing Growth and Development through Trade Facilitation and Border Security. Retrieved from
25. WCO (1999). International Convention on the Simplifcation and Harmonization of Customs Procedures (as amended). Retrieved from http://www.wcoomd.org/Topics/Facilitation/InstrumentandTools/Conventions/pf_revised_kyoto_conv/Kyoto_New .
26. WCO (2007, update 2018). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. Brussels: WCO. Retrieved from: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrumentand-tools/frameworks-ofstandards/safe_package.aspx.
27. WTO (2013). Trade Facilitation Agreement. Retrieved from https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/desci36_e.htm.

28. Комаров О.В. Експлікація митного ризику в контексті державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». 2014. № 2. С. 57-68 с
29. WCO (2011). Risk Management Compendium. Retrieved from http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-andtools/compendiums/rmc.aspx.
30. Tripoli. Українська група компаній Alebor Group розпочали прийом та сушку кукурудзи. Трипілля – ціна на зерно, каталог фермерів та зернотрейдерів. URL: https://tripoli.land/ua/news
31. Блоги від топових спікерів агросектору. Latifundist.com. URL: https://latifundist.com/blog.
32. Рейтинги експортерів та виробників агропродукції України та світу. Latifundist.com. URL: https://latifundist.com/rating
33. Світові ціни на пшеницю (NYMEX, Нью-Йорк). Ставки, індекси, тарифи. URL: https://index.minfin.com.ua/ ua/markets/wheat.
34. Статті з агрономії. Superagronom.com. URL: https://superagronom.com/articles.
35. Chew P., Soccio M. Asia-Pacific: agricultural perspectives. RaboResearch – Economic Research. URL: https://economics.rabobank.com/publications/2016/february/asia-pacific-agricultural-perspectives/.
36. Голомша Н., Дзядикевич О. Перспективи світового ринку зерна. Економіка АПК. 2016. № 8. С. 49–52.
37. Савицький О. Розвиток ринку зерна України та його вплив на формування міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. № 2. С. 365–372.
38. World integrated trade solution (WITS) | data on export, import, tariff, NTM. World Integrated Trade Solution (WITS) | Data on Export, Import, Tariff, NTM. URL: https://wits.worldbank.org.
39. Затягнути пасок: як росія використовує зернові у якості зброї. Mind.ua. URL: https://mind.ua/ openmind/20242095-zatyagnuti-pasok-yak-rosiya-vikoristovue-zernovi-u-yakosti-zbroyi.
40. Лачан Т., Сааков В. Чому експорт зернових з України такий млявий? – DW – 15.08.2022. dw.com. URL: https://www.dw.com/uk/popri-zernovij-koridor-eksport-zernovih-z-ukraini-dosi-mlavij/a-62811221.
41. What does export? | OEC. OEC – The Observatory of Economic Complexity. URL: https://oec.world/ en/visualize/tree_map.
42. The observatory of economic complexity | OEC. OEC - The Observatory of Economic Complexity. URL: https://oec.world.
43. Босак А. О., Несміян Д. А. Перспективи забезпечення пшеницею країн Азії. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 11–13.
44. Статистика та реєстри: Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri

45. BI - Показники зовнішньої торгівлі України: Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/
46. Тищенко В., Остапенко В., Карпова В. Цифровізація в управлінні ризиками митниці. Економіка та суспільство. 2022. № 37. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-35
47. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року: розпорядження [схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. №978-р]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-p
48. IT-трансформація митниці: оновлені системи управління ризиками та митного оформлення (АСУР 2.0 та АСМО 2.0) інтегровано з системою NCTS. Державна митна служба України. URL: https://customs.gov.ua/news/ncts26/post/it-transformatsiia-mitnitsi-onovleni-sistemi-upravlinnia-rizikami-ta-mitnogooformlennia-asur-2-0-ta-asmo-2-0-integrovano-z-sistemoiu-ncts444News/34103.html
49. Несторишен, І. В., Туржанський, В. А., Несторишен, И. В., & Туржанский, В. А. (2018). Профілювання митних ризиків в системі забезпечення митної безпеки України. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. (33), 9-16.
50. Неліпович, О. В. (2018). Нормативно-правове забезпечення управління митними ризиками в Україні. Modern Economics, 129-134.
51. Бережнюк, І. Г., Брендак, А. І., Булана, В. В., Войцещук, А. Д., Демченко, С. С., Джумурат, О. В., & Рудніченко, Є. М. (2014). Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. Хмельницький, ПП Мельник А.А.
52. Про ринковий нагляд та відповідність продуктів, а також про внесення змін до Директиви 2004/42/ЄС та Регламенту (ЄС) № 765/2008 і Регламенту (ЄС) № 305/2011 (Регламент; Європейський Союз) № 2019/1020 (2019). Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_012-19.
53. Мазур А. В. (2017) Організаційно-правові основи митного контролю в Україні (автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук). Харків, Україна.
54. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України). № 978-р. (2017). Вилучено з: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-%D1%80
55. IT трансформація Митниці: оновлені системи управління ризиками та митного оформлення (АСУР 2.0 та АСМО 2.0) інтегровано з системою NCTS (2021). Вилучено з: https://customs.gov.ua/en/news/ncts-26/post/it-transformatsiia-mitnitsi-onovlenisistemi-upravlinnia-rizikami-ta-mitnogo-oformlennia-asur-2-0-ta-asmo-2-0-integrovano-z-sistemoiu-ncts-444.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ознаки групування критеріїв ризику, можна запропонувати рекомендовані заходи щодо їх нейтралізації

Групи ризиків	Опис товарів групи ризиків	Рекомендовані заходи нейтралізації групи ризиків
Товари групи «прикриття»	1. Товари, до яких застосовуються низькі ставки мита, і товари, щодо яких застосовуються ставки мита менші від ставок мита, що застосовуються до товарів, які класифікуються в тій же товарній позиції та/або за своїми характеристиками і зовнішнім виглядом відносяться до них. 2. Товари, які звільняються від сплати податків і зборів відповідно до законодавства України. 3. Товари, об'єми ввезення яких за даними митної статистики України значно перевищують об'єми їх вивезення за даними митних статистик країнконтрагентів.	Якісна підготовка документів, що дають право на отримання пільг в оподаткуванні; виконання тарифного та нетарифного регулювання; отримання дозволу на здійснення ЗЕД, укладання договорів; отримання відповідних ліцензій тощо.
Контроль за митним оформленням	1. Товари, щодо яких нормативно-правовими актами встановлено місця їх переміщення через митний кордон України або місця їх митного оформлення. 2. Пред'явлення товарів для митного оформлення в митний орган, відмінний від митного органу призначення, зазначеного в документі контролю за доставкою товарів або книжці МДП. 3. У представлених декларантом документах містяться неповні та/або суперечливі відомості, які викликають сумніви в їх достовірності. 4. Декларування товарів, віднесених нормативнопра-вовими актами Держмитслужби України до товарів груп «ризику» або «прикриття».	Взаємодія суб'єктів ЗЕД у процесі підготовки митного оформлення та поетапне планування підготовки до митного оформлення. Обумовлення у контракті обов'язкового надання акту торгово-промислової палати, як незалежного підтвердження виникнення непередбачених обставин та закладення контрагентами способів та методів можливого урегулювання проблем, що виникли.
Митна вартість товарів	1. Заявлена митна вартість товарів значно відрізняється від ціни ідентичних чи подібних (аналогічних) товарів при їх ввезенні на митну територію Україну. 2. Заявлена фактурна та відповідно митна вартість товарів значно завищена при їх вивезенні за межі митної території України.	Якісна підготовка документів, що використовуються для визначення митної вартості товару (банківські платіжні документи, відповідна бухгалтерська документація, каталоги, специфікації, прейскуранти, прас-листи, калькуляція фірми-виробника, інформація зовнішньоекономічних та біржових організацій, висновки спеціалізованих експертних організацій і т. д.) – у випадку необхідності підтвердження таких відомостей

Додаток Б

Структура митного органу Сумської митниці в 2022 році

Сумська митниця
Підрозділ контролю за переміщенням товарів
Митний пост "Суми" (керівництво)
Відділ митного оформлення "Центральний" митного поста "Суми"
Відділ митного оформлення "Тростянець" митного поста "Суми"
Пункт пропуску "Рижівка - Тьоткіно". Відділ митного оформлення "Білопілля" митного поста "Суми"
Пункт пропуску "Волфіне - Глушково" відділу митного оформлення "Білопілля" митного поста "Суми"
Пункт контролю на станції "Ворожба" пункту пропуску "Волфіне - Глушково" відділу митного оформлення "Білопілля" митного поста "Суми"
Пункт пропуску "Юнаківка - Суджа". Відділ митного оформлення "Юнаківка" митного поста "Суми"
Пункт пропуску в аеропорту "Суми" відділу митного оформлення "Центральний" митного поста "Суми"
Митний пост "Ромни"
Митний пост "Велика Писарівка" (керівництво)
Пункт пропуску "Велика Писарівка - Грайворон". Відділ митного оформлення "Велика Писарівка" митного поста "Велика Писарівка"
Пункт пропуску "Покровка - Колотилівка". Відділ митного оформлення "Краснопілля" митного поста "Велика Писарівка"
Пункт пропуску "Пушкарне - Ілек - Пеньковка" відділу митного оформлення "Краснопілля" митного поста "Велика Писарівка"
Пункт пропуску "Бачівськ - Троєбортне". Митний пост "Бачівськ"
Пункт пропуску "Катеринівка - Крупець". Митний пост "Катеринівка"
Митний пост "Дружба" (керівництво)
Відділ митного оформлення № 1 митного поста "Дружба"
Відділ митного оформлення № 2 митного поста "Дружба"
Пункт пропуску "Зернове - Суземка" відділу митного оформлення № 1 митного поста "Дружба"
Пункт контролю на станції "Хутір-Михайлівський" пункту пропуску "Зернове - Суземка" відділу митного оформлення № 1 митного поста "Дружба"
Митний пост "Конотоп" (керівництво)
Митний пост "Конотоп"
Пункт контролю на станції "Конотоп" пункту пропуску "Зернове - Суземка" митного поста "Конотоп"

Додаток В

Основні товари які експортувалися та імпортувалися через Сумську митницю за 2018-2022 рр.

Рік	Топ-5 товарів експорту	Топ-5 товарів імпорту
2018	1. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 2. Інші вироби з недорогоцінних металів; 3. Екстракти дубильні або барвні, таніни та їх подібні, барвники, пігменти та інші фарбувальні матеріали, фарби і лаки, замазки та інші мастики, чорнило, туш; 4. Какао та продукти з нього; 5. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них.	1. Добрива; 2. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 3. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; 4. Продукти неорганічної хімії: неорганічні або органічні сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів; 5. Алюміній та вироби з нього.
2019	1. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 2. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них. 3. Екстракти дубильні або барвні, таніни та їх подібні, барвники, пігменти та інші фарбувальні матеріали, фарби і лаки, замазки та інші мастики, чорнило, туш; 4. Інші вироби з недорогоцінних металів; 5. Какао та продукти з нього.	1. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 2. Добрива; 3. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; 4. Какао та продукти з нього; 5. Продукти неорганічної хімії: неорганічні або органічні сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів;
2020	1. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 2. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; 3. Екстракти дубильні або барвні, таніни та їх подібні, барвники, пігменти та інші фарбувальні матеріали, фарби і лаки, замазки та інші мастики, чорнило, туш; 4. Інші вироби з недорогоцінних металів; 5. Деревина і вироди із деревини , деревне вугілля.	1. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; 2. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 3. Алюміній та вироби з нього; 4. Продукти неорганічної хімії: неорганічні або органічні сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів; 5. Добрива
2021	**1.** Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; **2.** Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; **3.** Екстракти дубильні або барвні, таніни та їх подібні, барвники, пігменти та інші фарбувальні матеріали, фарби і лаки, замазки та інші мастики, чорнило, туш; **4.** Інші вироби з недорогоцінних металів; **5.** Деревина і вироди із деревини , деревне вугілля.	**1.** Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; **2.** Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; **3.** Продукти неорганічної хімії: неорганічні або органічні сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів; **4.** Алюміній та вироби з нього; **5.** Добрива.
2022	**1. Зернові культури** 2. Реактори ядерні, котли машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; 3. Інші вироби з недорогоцінних металів; 4. Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння; плоди та зерна, технічні або лікарські рослини; солома і фураж. 5. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них;	1. Продукти неорганічної хімії: неорганічні або органічні сполуки дорогоцінних металів, рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів; 2. Пластмаси, полімерні матеріали та вироби зі них; 3. Алюміній та вироби з нього; 4. Какао та продукти з нього; 5. Різні харчові продукти

Додаток Г

Основні країни-партнери Сумської митниці за 2018-2022 рр.

Рік	Топ-5 країн експорту	Топ-5 країн імпорту
2018	1. російська федерація 2. Білорусь 3. Німеччина 4. США 5. Румунія	1. російська федерація 2. Німеччина 3. Китай 4. Італія 5. Гана
2019	1. російська федерація 2. Білорусь 3. Німеччина 4. Румунія 5. Литва	1. російська федерація 2. Німеччина 3. Італія 4. Естонія 5. Китай
2020	1. російська федерація 2. Білорусь 3. Німеччина 4. Узбекистан 5. Польща	1. російська федерація 2. Італія 3. Китай 4. Німеччина 5. Білорусь
2021	1. російська федерація 2. Білорусь 3. Німеччина 4. Польща 5. Румунія	1. російська федерація 2. Німеччина 3. Італія 4. Китай 5. Білорусь
2022	1. російська федерація 2. Німеччина 3. Білорусь 4. Польща 5. Румунія	1. російська федерація 2. Німеччина 3. Білорусь 4. Польща 5. Італія

Додаток Д

Надходження Сумської митниці від Мита з визначенням основних торгівельних партнерів за 2018-2022 рр.

Рік/Показник	Топ-5 країн-партнерів	Мито (грн)
2018	1. російська федерація	542146748,15
	2. Німеччина	28694924,69
	3. Китай	13708384,70
	4. Польща	8764176,42
	5. Бангладеш	8040568,00
2019	1. російська федерація	3866684631,05
	2. Німеччина	27466483,65
	3. Китай	16225975,20
	4. Литва	15210780,22
	5. Туреччина	12281794,39
2020	1. російська федерація	48317092,78
	2. Китай	19858412,56
	3. Туреччина	14501828,17
	4. Німеччина	14423325,98
	5. Бангладеш	6663597,00
2021	1. російська федерація	139184954,61
	2. Китай	27497762,54
	3. Туреччина	24006799,10
	4. Німеччина	21952220,68
	5. Бангладеш	7005936,14
2022	1. російська федерація	29307847,16
	2. Німеччина	4162864,01
	3. Туреччина	2517523,16
	4. Китай	2184308,67
	5. Казахстан	996479,35

Додаток Е

Надходження Сумської митниці від акцизного податку з визначенням основних торгівельних партнерів за 2018-2022 рр.

Рік/Показник	Топ-5 країн-партнерів	Акциз
2018	1. Німеччина	8527309,08
	2. США	4670789,67
	3. Литва	4647622,11
	4. Польща	1586304,70
	5. Японія	1312013,95
2019	1. Литва	76586769,69
	2. Німеччина	66190937,40
	3. Польща	26529217,45
	4. Франція	13592956,46
	5. Чехія	11454595,00
2020	1. Німеччина	46190428,60
	2. Франція	22780865,78
	3. Чехія	13709210,06
	4. Корея Республіка	7700373,45
	5. США	6330109,38
2021	1. Німеччина	65808135,28
	2. Франція	25801963,03
	3. Чехія	12166211,28
	4. Корея Республіка	9798082,99
	5. Японія	9467778,46
2022	1. Німеччина	8117246,49
	2. Франція	4029571,75
	3. Чехія	1675369,65
	4. Японія	1477749,92
	5. Корея Республіка	1358125,85

Додаток Ж

Надходження Сумської митниці від ПДВ з визначенням основних торгівельних партнерів за 2018-2022 рр.

Рік/Показник	Топ-5 країн-партнерів	ПДВ
2018	1. російська федерація	2342668389,73
	2. Німеччина	370903056,33
	3. Гана	209839472,08
	4. Польща	194785308,89
	5. Італія	160918468,44
2019	1. російська федерація	1743438184,10
	2. Німеччина	298309019,89
	3. Естонія	161982554,00
	4. Польща	156021273,15
	5. Італія	137153885,61
2020	1. російська федерація	454875414,01
	2. Німеччина	182550911,98
	3. Китай	171355280,79
	4. Білорусь	165680663,18
	5. Італія	158121687,65
2021	1. російська федерація	1179784150,17
	2. Німеччина	291663756,70
	3. Китай	214271057,02
	4. Італія	190704596,36
	5. Білорусь	174622122,90
2022	1. російська федерація	272351267,25
	2. Німеччина	55194568,83
	3. Білорусь	47173178,18
	4. Польща	31730080,35
	5. Китай	25203694,98